

РУСИН

**Наш юбілант –
Мігр. Гавриіл Бескид,
бывший педагог,
історік, русиньскый
актівіста**

**Будитель Русинів – Александер
Павловіч, портрет Народного
умельця України В. Скакандія**

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXIV, č. 5 / 2014

КУЛТУРНО-ХРІСТІАНЬСКЫЙ ЧАСОПИС

• Єден із семінарів о Др. Николаєви Бескидови, який зорганізовало у Пряшові 20. септембра 2008 Русиньске културно-освітнє общество А. Духновіча в Пряшові на челі з Гавриілом Бескидом. За челным столом сидять выступаючи: (зліва) Мгр. В. Падяк, к. н., ПгДр. К. Копорова, ПгД., Мгр. Г. Бескид, Др. Д. Поп і ПгДр. С. Конечні, к. н.
Фотка: А. З.

• На далшій семінарі о Др. Н. Бескидови 9. новембра 2013 у Пряшові ёго організатор, председа Русиньского културно-освітнєго общества А. Духновіча в Пряшові – Мгр. Г. Бескид (другый зліва) привітав і тогды юбілующого гостя з Мадярьска Др. Тібора Міклоша Поповіча (першый зліва), председу обчаньского здружіння Будителі. На тім семінарі, окрем них, выступили: (справа сидячі) ПгДр. С. Конечні, к. н., доц. ПгДр. А. Плішкова, ПгД., і ПгДр. О. Глосікова, др. н.
Фотка: А. З.

Продовжує в культурно-освітнім діяльності своїх предків

(К 85-ым народенинам Мгр. Гавриіла Бескида)

Родина Бескидовых (Михал, Григорій, Николай, Антоній і ціла плеяда інших) уж од половини 19. стороча аж до половини 20. стороча внесли цінний вклад до русиньской історії, літературы, культуры, церковного і політичного жывота. **Мгр. Гавриіл Бескид з Пряшова**, учитель російского языка на пензії, належить к людём, якы по ніжній революції 1989 року, коли наповно ся формовав русиньський рух на Словакії, активно ся включив до něго.

Народив ся Гавриіл Бескид 28. септембра 1929 року в Кошіцях в родині Євгенія Бескида і Марты, родженой Холошняёвой. Ціле своє дїтинство пережив у русиньскім селі Легнава, Старолюбовняньского окресу, де ёго отець Євгеній був грекокатолицькым священиком 35 років. Там выходив основну школу. Ёго учителями были Варфоломій Баволярь (єден із директорів Україньского народного театру в Пряшові, днесь Театру Александра Духновича) і Клара Баволярёва. Закінчив Штатну руську гімназію в Пряшові і Высоку школу педагогічну в Братіславі. Учів у Легнаві, в Малім Липнику, на Середній педагогічній школі, на Дванадцятьрічній середній школі, на Середній електотехнічній і на Стройницькій школі в Пряшові, скады і одышов до пензії в році 1991.

Окремов капітолов жывота Г. Бескида суть ёго мімошкольскы активіты на базі російского языка і літературы, в якых за понад 20-річний період охабив значный слід нелем в Пряшівскім краю, але в рамках цілой Словакії. Спомяньме едіторство двох томів публікації **Декламаторам Пушкінового памятника**, за што був оцінений Одбором школства Окресного народного выбору в Пряшові. На полі Міджінародной асоціації русістів був оцінений Честным узнанєм за заслугы о розвой словацькой русістики (1986), дістав подякованя од центрального выбору Союзу чехословацько-советьской дружбы **За розвой мімошкольского навчаня російского языка**, як і за роботу лектора в центральных органах. Активно робив ай в інших організаціях в рамках тогдышнёго Містьского народного выбору в Пряшові і в Народнім фронті Словакії.

По ніжній революції ся активно запоїв до русиньского руху, наперед у звязи з навернутєм Руського дому Русином, дале як бадатель і пропагатор бескидіаны і карпатської русиньской літературы.

– *Наперед было треба ся постарати о навернутя Руського дому Русином, який був незаконно поштатнений в році 1965. На то было треба обновити членську базу як Руського клубу, так Русиньского культурно-освітнёго общества А. Духновича при Руськім домі в Пряшові,* – споминать Гавриіл Бескид о зачатках своїх активіт у новім русиньскім возроднім процесі по році 1989. – *К тій роботі мене притягнув Іван Бобак, мій бывшый учительський колега, і Др. Андрій Дрібняк. Нашы часты стрічі, контакты і діскузії переросли до глядана архівных і інших матеріалів. Ай кідь до навернутя Руського дому было іщі далеко, культурно-освітня робота Руського клубу проходила коли-де. Довга была путь, покы вшытко стало на міру і Руський дім в році 2002 ся навернув тым, кому все належав – вшыткым Русином Словакії, хоць в сучасности є неправом в руках лем маленькой группы членів Надації Руський дім.*

Дале був єм собі свідомый того, же моім посланєм і неписаным законом є представити Русином цінне духовне богатство моїх предків. Задача то не была і не є нияк легка, бо я ани не думав, же ся буду колись тов проблематіков професіонално занимати. Много архівных матеріалів было пороздаваных або попроданых, наприклад, лем 10 міхів новинок, якы выходили за першой републіки, одвіз з Легнавы од мого отця Євгенія Бескида Доц. Др. Василь Гривна. Купив даякы матеріалы і Михал Дубай, і Доц. Др. Андрій Шлепещький.

В Кошіцях зась отців брат Александер Бескид передав рукописный матеріал із сценарями про 12 фільмів, якы зробив мій стрыко Др. Николай Бескид, до Прагы проф. Др. Іванови Кремпови, як і дакотры книжкы. По смерти

Обсяг

Продовжує в культурно-освітнім діяльності своїх предків

1 – 3

Марія ВАСЬКО ГІРОВА: Сердечна гратуляція

3

ПгДр. Станіслав КОНЕЧНІ, к. н.: Мультикультурность на Підкарпатській Руси в міжжівойновій Чехословакії

3 – 7

Інж. Рудолф ПАВЛОВІЧ: Александер Павлович

7 – 9

Мгр. Зденка ЦІТРЯКОВА, доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.: Русиньський діалект улїсько-убляньской долины на зачатку 21. стороча (1)

10 – 11

Юрко ХАРИТУН: МОЇ НАДІЇ

12 – 13

Мгр. Яна БОГУСЬКА, Мгр. Івана СЛИВКОВА, ПгД.: Тема дротарьства в словенській і русиньській літературі (1)

13 – 15

Prof. PhDr. Júlia DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, DrSc.: Fonologický systém spisovnej rusínčiny z typologického hľadiska v širšom slovanskom kontexte (2)

15 – 17

Русинське Національне Сято

18 – 19

И. САБАДОШ: Ище два дружства у протоколу за очуване руского языка

20

МА Сашо САБАДОШ: „Гевти други“ новинки

20 – 22

Проф. РНДр. Йозеф ТЕРЕК, к. н.: Мы нелем вызначна часть Великой Моравы, але і центер Европы

22 – 24

мого стрыка Александра снажив єм ся дати докопы звышок рукописных матеріалів по не-богім стрыкови Николаєви. Вшыток тот матеріал, котрый єм роздобыв тяжков путёв по архівах в Празі, Будапешті, Підкарпатю (Берегово), собі високо ціню і храню як зренію ока. На тоты матеріали часто ся операм у своїх статях. Великым помічником в зачатках моєї бадательской роботи была книжка професора Павла Роберта Магочія „Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848 – 1948)“, видана в Ужгороді в 1994 році, де в багатій бібліографії єм нашов велике множество істочників о Бескидах. Листуючі роботи Олены Рудловчаковой, мене барз заінтересовала єї робота „Духнович, Твори III“, де так істо в алфавітнім реєстрі єм нашов шырокий діапазон матеріалів о творчости аж мого прапрадіда Михала, котрый діяв іщі в зачатках другой половини 19. стороча, т. є. в періоді народного відроджіння. Ясно, же тоты факты мене барз інспіровали на озмысління творчости цілого ряду людей з родини Бескидовых. Я гордый на то, же были великым приносом до нашої карпаторусиньской історії, літератури, але і языка.

А які были можности на реалізацію снаг в споминаній бескидіані і в карпаторусиньській літературі? Тадь сам Г. Бескид до того часу ся тов проблематиков не занимав.

– Зачаткы роботи в даній области по ніжній революції были про мене дость тяжкы, бо єм учів на Середній промысловій школі стройницькій в Пряшові, а окрема того довгы roky єм ся сам старав о свою невлашту маму, яка пострадала при автогаварії. Дорога до писання не была легка. Свою роль зіграла єдна нагода, кідь єм з Доц. Андрієм Шлепецькым навщівив у році 1991 редакцію Народных новинок. А. Шлепецький написав статю о Николаєві Бескидови, ку котрій не мав фотографію, а я тому фотографію мого стрыка приніс. Із статі ня заінтересовали такы рядкы: **“Єго великий матеріал з нашої історії бы ся змістив до пятёх книг. Я пересвідченый, же міджі нашым молодым поколінням ся найде чоловік, котрый спрацує наслідство того нашого великого історіка і літературознавателя...”** Од того часу я зачав сполупрацювати з новоззникнутов редакціов, за што єм єї барз вдячний, як і єї редакторці і письменці Марії Мальцовській, яка ня притягла ку сполупраці. Мусив єм ся много доучіти з карпаторусиньской історії і літератури, бо як бывший русіста був єм орьєнтований на російську і тогдышню советську літературу. Я ся доднесь все лем учу, а хотів бы-м повісти, же лем тоты русісты можуть быти про Русинів хосенны, котры проглублять свої знання і з проблематики карпатських Русинів. Вышла серія статей в рубриці „З письменной літературы Русинів“ – од латиньской doby аж по розпад Австро-Угорьска. Од зачатку в **Народных новинках** і в часописі **Русин** обявляли ся публікації тематічно заміряны на проблематику русиньской історії, літератури, о особностях, о котрых ся мало знало міджі русиньсков громадов, а самособов єм ся снажив представити ай творы Др. Николая Бескида, о котрых дотеперь ся мало знало, бо были виданы будь в часі Австро-Угорьска, або в міджівойновім часі в журналах і календарях або книжно.

Од року 2001 до року 2005 вышло пять дуже хосенных книжок – **Русиньський народный календарь**, а в році 2005 Світовий кон-

грес Русинів выдав публікацію **Вызначны про Русинів**, едітором котрых ведно з Александром Зозуляком був Гавриіл Бескид. У тых публікаціях ся находять єго статі на розлічны актуалны темы присвячены визначным історичным датам в окремых роках. Ту ся мож дочітати о Грекокатолицькій руській гімназії, о Грекокатолицькій руській учительській семінарії, о культурных обществах Русинів од другой половини 19. стороча, о визначных особностях Руського клубу і Общества А. Духновича в Пряшові. Многы статі Мгр. Гавриіла Бескида ся обявили і в заграничных русиньских виданях: в часописі „**Бесіда**“, який виходить в Польщі, в часописі „**Вседержавный русиньський вістник**“, який виходив у Мадярьску, в новинках „**Podkarpatská Rus**“, які виходять в Чехах і т. д. Находиме єго мєно міджі 24 сполупрацовниками і в енциклопедії „**Encyclopedia of Rusyn History and Culture**“, яку выдав професор Павел Роберт Магочій і професор Іван Поп в роках 2003, 2005, як і „**Енциклопедії історії та культури карпатських русинів**“ (2010) в Торонті і в Ужгороді. Сам є зоставителём своїх двох книжок – а то **Николай Бескид на благо Русинів**, яка вышла в році 2005 у Видавельстві Валерія Падяка в Ужгороді, і **Николай Бескид як субект і обект історіографії**, котру в році 2009 выдало Русиньске культурно-освітнє общество А. Духновича в Пряшові. В Научній бібліотеці у Пряшові єї Славянське оддіління о Г. Бескидови зробило **решерш**, де в хронологічнім порядку суть спрацованы опублікованы статі нашого юбіланта, котрых є коло 100. Не суть але уведжены назвы публікацій і статей, котры Г. Бескид опубліковав у Мадярьску, польській Криниці і Празі.

Активіты Г. Бескида ся не ограничують лем на публікачну роботу. Він був ініціатором **одкрытия памятной таблы Н. Бескидови в Легнаві і в Болдогкеваралі, Александрови Бескидови в селі, де був душпастирём – Абауйсантови в Мадярьску**, причім у Мадярьску був реалізатором тых памятных табел Др. Тібор Міклош Поповіч, котрому належить подякованя од нас і нашого юбіланта. Він організовав тыж **бісїду з писателём з Підкарпатя Василём Сочком-Боржавином, семінар на тему 80 років Общества А. Духновича в Пряшові, научны семінары к іншым подіям, но главно к юбілям визначных особностей Русинів, главно Николая Бескида, але і к юбілям Александра Павловича, Юлія Ставровского-Попрадова, Осифа Іганця, Івана Кізка і Штефана Іюйдіча**, як і ряд іншых активіт. Г. Бескид выступав на визначных русиньских форумах як делегат Світових конгресів Русинів у Будапешті (Мадярьско), Ужгороді (Україна), Пряшові (Словакія), Криниці (Польща), Сіґеті (Румунія), Руськім Керестурі (Сербія), Петровцях (Хорватія), на научных семінарах у Мадярьску, Ужгороді (к юбілею 200 років од народжіння А. Духновича в Будинку А. Духновича), Пряшові і інде. На сердцю му лежить проблем занедбаних гробів великанів нашої культури, котры спочивають у Чертіжнім, гробы які треба обновити, як і реалізувати там памятку хыжу спомянутым людям, і писателёви Василёви Зозулякови. По році 2008 Мгр. Г. Бескидови ся подарило обновити гріб єго предка – Михала Бескида, котрый у Чертіжнім діяв як священник і справця парохії 40 років. Ёго тішити, же на цінтерю в Чертіжнім были обновлены гробы таких визначных особностей, як Іреней Ханат і Юлій

Ставровский-Попрадов. Цінтерь у Чертіжнім бы міг быти аналогів Народного цінтеря у Мартині, де спочивають визначны представителі културы нашого братьско-го словацького народа.

Статі о Мгр. Гавриілови Бескидови і ёго цінны рефераты з історії Русинів были опублікованы в різних зборниках, але тыж в „*Энциклопедии Подкарпатской Руси* Івана Попа, котру выдав у році 2006 в Ужгороді Карпаторуський етнологічний бадательський центр у США. Сам Г. Бескид в сучасности дале публікує в періодичній і неперіодичній пресі, хоць в сучасности уж рідше. Але приправляє свою третю книжку-зборник

під назвов *Вклад родины Бескидовых до културы Русинів на Словакії*.

Зажелайме русиньскому активістови, історікови, публіцистови, председови Русиньского културно-освітнього общества А. Духновіча в Пряшові – Мгр. Гавриілови Бескидови к прекрасному юбілею ёго жывота, 85. народенинам, здоровья, злагоды в кругу родины і силы к реалізації задач на русиньскім полю. Жычіме му красно і спокійно прожыти золоту осінь ёго жывота.

М. М., А. З.

Марія ВАСЬКО ГІРОВА, Снина

Сердечна GRATULACIJA

Лем єдного Русина єм спознала, котрый має щіросердечны односины ку моїй особі. Котрый мі вірить і тїшить ся на каждую єдну ведно зорганізовану акцію. Нелем ся тїшить, але є і гордый на вшытко, што я як председкыня Окресной організації Русиньского културно-освітнього общества А. Духновіча в Снині зорганізовала і організую. (Мгр. Гавриіл Бескид є председом той організації в Пряшові.)

Теперь, кідь 28. септембра 2014 тот визначный Русин, педагог, історік і наслідник великого і славного роду Бескидів дожыв ся прекрасных 85. років, хочу му з цілого свого сердца подяковати за сполупрацу, за мудрости, котры мі передавать писмами або словами при взаємных стрічах, а главно за ёго велике сердце і чутя к моїм проблемам у родині і в жывоті.

*Дякую Вам, дороженький,
за сердце і душу,
Вашы мудры, щіры слова
в своїм сердці ношу.*

*Так бы єм міцно хотіла
Вашы знаня мати,
жебы єм могла молодым
вшытко передати.*

*Жычу много сил, здоровья,
успіхів в жывоті,
жычу з нами-Русинами
сто років ся дожыти!*

ПгДр. Станіслав КОНЕЧНІ, к. н., Сполоченьсконауčný інштiтут Словацькой академії наук у Кошіцях

Мултікултурность на Підкарпатській Руси в міджівойновій Чехословакії

(З выступлїня на конференції *Підкарпатська Русь в ері Першой републіки*, Прага, 16. септембра 2014)

Єдным із фреквентованых термінів у сполоченьских науках, але ай в політичній практиці послїдніх років є **мултікултурность/мултікултуралїзм**. То значить перелинання многих култур у тїм самім просторі і часі, котре є неминучим наслідком глобалізації і інтеграції, але часом приносить і дакотры проблеми. Мултікултурность ся появила зо зродом людства, хоць ся не проявлявала так інтензивно, ани ся не розвивала барз дінамично. Зато історици ей можуть і днесь бадати, а сполочность ся може з нїй поучіти. Притім не мусиме іти нияк раз далеко. Теріторія южнокарпатських Русинів, од року 1919 як Підкарпатська Русь, пізнїше

як Закарпатська область України, створила на то барз добры, скоро лабораторны условія.

У міджівойновім періоді то був регіон із виразнов културнов дїверзитов, котрый був зачленений до веденародного штату, а то якраз в зоні контакту многих народів, конфесій, але і границь міджі выходнов і западнов цивілізацій. Правда, мултікултурность ся там обявлявала веце у формі културного плуралїзму і мултікултурный розмір в штатній політиці був лем у зародку. Навыше, културна плураліта на теріторії Підкарпатської Руси в міджівойнових роках осцілювала лем у рамках

європейської оціночної парадигми закладеної на християнстві і позначеної античними коріннями і новодобов науков і філософів, котра презентувала головні принципи активності, свободи, гуманіти і здоконання чоловіка. Втім зміст культурної односторонності в межах регіону власне не перевищувала європейські культурні рамки, зате ж і ексклюзивні елементи традиційної жидівської і ромської культури були фактично уже її частини.

Підкарпатська Русь була територією з плохом 12 617 км², на якій жило, подля списування людей з року 1921, у 487 селах 604 593 жителів із релативно різноманітним народностним складом. В роках 1919 – 1939 там домінували Русини (61,6%), котрі ся всередині диференціювали подля російської, української ці русинської народної орієнтації. Визначне заступлення мали Маляри (16,1%) і Жидове (коло 13%). К словацькій і чеській народності ся в тих роках голосило доведна 2,4 % з цілкової кількості жителів. Менше проценти творили Румуни, Німці і Ромове. Поки йде о конфесію, то приналежність ку грекокатолічській церкві уводило 52% жителів, але ку юдаїзму 14,8%, к православію 12,3%, ку калвінізму 10,3% а к римокатолічській церкві 9,3% тогочасного жителів.

Значні культурні односторонності на Підкарпатській Русі були зв'язані з тим, же **русинське етнікум фактично творить чотири етнографічні групи** зосереджені в різних областях. **Бойки**, називані тиж **Верховинці**, жили передовштыком у раїні Воловець і в северних частях раїнів Велике Березне і Волове (Міжгір'я). Векшына з них жила за Карпатами, у тогочасній Польщі. Живили ся головн горським і підгорським польногосподарством, але тиж ховом худоби і овець. Ай **Гуцулы** були горським жителством, хоч неясного походження. За Карпати проникли з Галичі і Буковини у 17. – 18. сторочу. Заселяли лем коло 20 сел на выході регіону в раїні Рахово. Главнов обжывов Гуцулів був хов худоби, респ. роботи в лісах, з деревом. **Лемки**, котрі жили по обидвох боках Низких Бескидів, тогды головн на території Польщі і Словакії, де були називані другима і самі ся ідентифіковали з общім етнонімом **Русини** або **Руснаци**.

Найвекшов етнографічний груп русинського заселення регіону були **Долиняне**, котрі заселяли простор од долини ріки Тересви на выході аж по границі з Словаків на западі, од малярської етнічної границі на югу по лінію міст Перечін і Свалява на севері. Іде о жителство долин рік, часто з уроднішов землів, зате Долинянів живило передовштыком інтензивне рольницьке польногосподарство а хов худоби мав лем допарів, Словаків, счаси і од Румунів.

По припоїню центральної території угорських Русинів ку Чехословакії істов выгодов урядів було, же внаслідку довгих переговорів о границях у Паріжі і большевицького перевороту в Малярську ся спомянута територія діставала під їх воєнську і політичну контролю і справу лем поступно. Адміністратор Др. Я. Брейха і окремі реферати ся так лем поступно дізнавали нелем о комплікованій господарській і соціалній ситуації в регіоні, але і о культурних односторонностях в його окремих частях. Вцілім правильно ся вирішило не робити асиміляційний

натиск, але наспак акцептовати містну культурну диверзіту з сучасним решпектованєм єдності штату.

Центральні штатні органи зате собі поставили три головні цілі, котрі хотіли поступно наповнити. **В першій ряді хотіли зробити істу парціалну акултурацію вшыткого жителства регіону** так, абы перевзяло передовштыком основні політичні і моральні цінності прямо споены з ідеов чехословацького штату, якими були головн свобода чоловіка, рівноправність вшытких перед законом, демокрація політичної системи, відповідність окремого жителя, як і сполоченська ангажованість, без котрих бы не было мож формувати обчанськы позиції людей різної етніцты, віры, соціалного статусу ці політичного пересвідчення. Правда, не могло ся то реалізувати лем у контексті права, але головн в сполоченській практиці, значить їх безпосереднім заводжованєм і дотримованєм в дії штатних органів і верейных інституцій, але тиж їх лідрів і робітників. Частин акултурації в отставаючих регіонах, головн на выході і севері Підкарпатської Русі, было і прискіплєваня дакотрых норм обліканя, культури справованя ся і уровни бываня.

Неменше визначнов задачов у тій сфері была і енкултурація, значить ненасилна підпора познаваня і прискіплєваня цінностей і атрибутів як властной культури, так тиж інших культур з безпосередній околиці. Втім часі не было к діспозиції ніякой методікы і поступів выховы к мултікультурности, які знаєме днес, але робило ся на основі інтуїції і експериментального приступу прямих реалізаторів. Тоты робили добровольно, часто не аспіруючі на фінанчну компенсацію або сполоченське оцініня, і мімо прямих робочих задач. **Аж третім кроком рішення вопросу культурного плуралізму на Підкарпатській Русі був істий міжікультурный діалог**, заміряний передовштыком на толєрованя інших культурных артефактів і проявів.

Главным посланєм органів штатной справы было правне і фактичне забезпечення повной рівноправности і політичної словоды про вшытких жителів, што є про міжікультурный діалог основным умовієм. Чехословацький штат посередництвом уставы і інших законів гарантовав обчанськы свободи і народностны права етнічных меншын, хоч якраз односно Підкарпатської Русі барз довго тырвало сповніня обовязку о створіню автономії, і хоч з великой части то было з об'єктивних причін. На основі рішінь тзв. меншынового договору зафіксованых Договором з 10. септембра 1919, котрі були перевзяты до Конституції з 29. фебруара 1920, были вшыткы народностны меншыны в республіці під міжінароднов охрону, зате ся завязала в повній мірі решпектовати господарськы, політичн, языков і культурн права вшытких жителів, а то без огляду на походження, народность, расу ці штатне обчанство, а то у своїй законодарній, владній і езекутивній практиці. В тот самий день був прийатый тзв. языковий закон, котрий у тогочасніх судных окресах з кваліфікованов меншынов 20% приказовав повинно принимати жадости і реаговати на них в языку даной народностной меншыны. Далшы правн норми доволєвали створєвати і закладати школы з іншым як чеським або словацьким навчалным языком, а тиж створєвати широк

кий простор про розвой політичного і общественного діятельства.

Штатны органы на території Підкарпатської Руси часто веце як в інших частях штату ся намагали передати громаді їх наміры і задачі. Реалізовали то через організованя різних ослав і свят к визначным юбілеям історичных подій ці особностей, звязаных із vznikом чехословацького штату. Тоту задачу мала повнити тыж преса і неперіодичны публікації, які выдавали штатны інституції або органы коалічных партій і з нима споены організації, котры выходили на Підкарпатській Руси. В тім контексті істу піонерську роботу реалізовав Чехословацький розглас, студію в Кошіцях, котре у фебруарі 1930 першыраз высылало програм про Русинів того регіону і выходной Словакії. Од 1. децембра 1934 была створена Редакція высыланя про Підкарпатську Русь на челі з А. Рудловчаком, котра потім высылала каждый день, окрем неділі.

Барз важным было тыж намаганя зменшыти ізолюваность дакотрых оддаленіших і менше доступных локаліт. Тотарольприпалаучітелям, докторам і культурным робітникам, котры не позерали на свої силы і ішли робити на верьховину і до гор. Хоць міджі нима были тыж вынятки, але векшына то были добры одборници і люде, на котрых памятниці дондесь споминають з почливостёв і вдячностёв. **Они мають велику заслугу в тім, же вдяка професіоналности і чутливому приступу доказали в короткім часі нелем положить фундаменти модернішого навчаня і медичиньской старостливости, але стали ся і пропагаторами культуры, враховано мултікультурности.**

Важна задача стояла перед школством, на котре штат впливав посередництвом своїх компетенцій і фінанцованя, але зато же ту были і церковны, і сільскы школы, не міг їх в повній мірі котролювати. На Підкарпатській Руси собі але створив шыроке поле про свій вплив, бо 90% школ у тім регіоні были штатны школы. По вознику Чехословакії на Підкарпатю ся выужывало аж шість навчалных языків: русиньскый (на базі російского, українського або русиньского языка), чехословацький (в чеськім і словацькім варіанті), мадярьскый, німецькый, румуньскый і гебрійскый. **Лібералный приступ чехословацьких органів к вопросу навчалного языка в народностно змішаных областях створёвав приязны условия на пропагацию мултікультурных позицій і к їх практичній аплікації.** Резорт школства сучасно преферовав тзв. змішаны народностны школы, кідь в рамках єдной школы были класы з різным навчалным языком. Тота система зміцнёвала чутя рівноправности міджі школярами різних народностей, доволёвала їм взаємну комунікацію і формовала толерацію і респект к одлишній культурі. Сучасно діти собі усвідомлёвали, же мають еднакы старости і радости, без огляду на языкове і культурне оточіня.

Школьскый реферат на Підкарпатській Руси мав у компетенції і сферу тзв. народно-виховного діятельства, значіть освіти в регіоні. У тій сфері барз часто выужывали штруктуроване, барз пестре і притім релативно доступне народне уменя, котре нашло свою реалізацію і в рамках мімокласного і мімошкольського діятельства. Выгодов був ту элемент змаганя ся,

котрый помагав активізовати учнів і студентів к презентованю артефактів і проявів нелем властной народной культуры, але і к уважнішому приниманю культуры остатніх громад у регіоні. **Познания іншой культуры ся так стало нелем нормальным явом, але релативнов выгодов.**

З тым цілём школьскы органы ангажовали ай тзв. учітелькы ручных работ і домашніх наук, котры ся мали займати школярами у данім контексті. Одбор школства докінця був охотный послати найспособніших учітелів і до інших, периферных регіонів, жебы спознали шпеціфічности тамтешней культуры і могли їх потім передати своїм учням. Тота метода была найефективніша при вихові школярів молодшого і старшого школьського віку. Усвідомлёвали собі можность брати участь на выставках продуктів народной культуры нелем в центрах властного регіону, але і в Кошіцях або в Братіславі, што був про них великий зажиток. Школьскый одбор ініціював залучованя школярів высших клас тыж до зберательского, може і етнографічного діятельства. Ішло нелем о збераня і презентацію окремых частей народных кроїв і вышивок, але організовав тыж конкурзы міджі школами в інтерпретації народных співанок. Не занедбавало ся ани на словесне народне уменя, передовшыткым у формі записів ці інтерпретованя приповідок, присловья, праностік і дакотрых традичных містных і регіональных обрядів або звиків. То цалком природно помагало тому, жебы молодеж спознала і цінила сі властну ай іншу культуру. В тім контексті дакы можности давали інтернатны школы або довше перебуваня студентів і школярів у родинах або заряджінях на Чехах або на Словакії, котры фінанцовали харітавітны організації, респ. приватны особы. Актуалну роль мали і курзы про неграмотных, котры проходили главно на зачатку 20-ых років минулого стороча.

Правда, к сповніню своїх акултурачных і екултурачных цілів, але і к підпорі міджікультурного діалогу, штат інтензівніше выужывав ай забезпечованя і насмерованя культурной сфери. Є зрозумілым, же і на тім полю в першім ряді ся обертала увага на тых наймолодших, зато было підпорене выдаваня барз популярного дїтського часопису „*Віночок подкарпатских деточок*“. Од року 1920 го выдавав Школьскый реферат цивільной справы Підкарпатської Руси в Ужгороді під редакціов Я. Розводи а пізніше І. Панькевіча. Публіковав народны приповідкы і творы російских, українских, але і западоевропейских авторів, як і публіцистіку про дїтського читателя в тім періоді.

Міджі старшов і штудуючов молодежов барз облюбеным ся стало вживаня скіоптікону, т. є. переносного кіна, котре в тім часі было новотов. Здобыло собі многих прихыленців, котры ся стали ёго регулярнама навцівниками. **Продукція граных і поучных короткометражных фільмів ся так стала важнов формов культурно-освітнього діятельства, в тым числі і виховы к мултікультурности.** Аж по дакількох роках домінантнов формов активностей в тім контексті ся стали народны читалні в окремих містах і селах. Тоты были в першій фазі створёваны выключно на основі на-

родно-культурных сполків. В рамках тых культурных організацій переважно робили і аматорськы театралны колективы, котры были барз облюбены.

Русофільскы орьентоване **„Культурно-просветительное общество имени Александра В. Духновича“**, але і культурный сполок **„Просвіта“**, котрый міджі людми пропаговав українську народну ідентичность жытельства регіону, были у своїм діяльності ідейно випрофілованы, зато **мультикультурны аспекти в їх активітах ся веце-менше обмеджовали на акцентування вартостей російської культури і выходнославянської єдности, респ. українського культурного ареалу в областях, котры были тогды частёв Росії, Польщі, Румунії і Чехословачії**. Наприклад, в році 1931 з цілкового чісла 515 читалень на платформі обидвох обществ робило 385 з них, т. є. 75%.

Наперек тому, важным было тыж будованя сіти верейных книжниць на Підкарпатській Русі, котре ся зачало уж од року 1920. Реалізовало ся але на основі закона ч. 430-1919 36. з. і н. із 22. юла 1919 о верейных книжницях сільських, хоць на Словакії і Підкарпатській Русі платили дакотры вынятки. На другій стороні, про народностны меншыны але закон выжадовав будьстворіня окремой книжниці або спеціального одділення в публічній книжниці. Подля наряджіня влады ч. 607-1919 36. з. і н. із 5. новембра 1919, статі 27, ся так мало стати всягды там, де была меншынова школа або де народностна меншына творила 10% жытельства ці меншынова громада мала ходем 400 особ. Кельчік села в такім припадї мав досяговати аліквотну часть поділу міноріты на цілковім чіслі ёго жытелів.

З того аспекту в народній і культурній вихові мали своє визначне місце і тзв. окресны освітні общества, котры были порадыма органами при організованю народно-виховных акцій в рамках окремых раёнів (окресів). Їх члены справила добрі знали сітуацію і спеціфічності окресів. У році 1931 было уж 413 сільських верейных книжниць, значить 48% з їх цілковой кількості в регіоні. Навыше, села заложили доведна 51 верейных читалень, хоць то не было ані 10% з їх кількості.

Незаступне місце міджі факторами культурного зближованя на Підкарпатській Русі мали церковны общества, окреме грекокатолицька і православна церков, бо якраз їх віруючі творили аж 65% з цілкового чісла жытелів регіону. В релативно силно релігійнім оточіню мали церковны інституції велику моралну авторіту і значный вплив на сполоченьскы позиції людей, а то главно на селі. З того погляду думкы і їх рефлексії в практичній сфері презентованы духовенством, главно представителями церковной єпархії, были зато барз визначными аспектами детермінуючіма світогляд значной части популяції. Одношіня ку культурі інших етнічных і набоженьських громад був притім ей прямов частёв.

Католицька церков выходного обряду по взнику републікы ся за активної участі ей репрезентації на асімілачній політиці мадярських владных кругів у послідніх деценіях Угорьска не стрітила з барз великов довіров, главно кідь мукачовський єпіскоп А. Папп і пряшівський

Ш. Новак демонстративно одрекли ся присягати вірность Чехословачії. З наступом новых церковных представителів ся але сітуація зачала поступно міняти. І зато, бо в році 1922 ся став генералным вікарём мукачовського єпіскопства П. Гебей а адміністратором пряшівської єпархії крижевацький єпіскоп Д. Нярадій.

П. Гебей ся в році 1924 став єпіiscopом і консолидовав сітуацію в церкві, котра была дотогды в глибокій дефензіві. Перешов але комплікованов внуторнов трансформаціов і наконєць прияв русинську концепцію народного розвою і заслужив ся о ревіталізацію русинської культури. З нашого погляду **є інтересне, же хоць православіє значіло про ёго церков силну конкуренцію, у вопросах лояльности ку штату, але і народных традицій на Підкарпатській Русі і решпектованя культурных одлишностей выступав ведно з представителями православной церкви.** В тым контексті наісто обстоять слова з ёго епітафу: *„tempore brevi explevit multa“* (в короткім часі зробив много).

По смерті П. Гебея в році 1931 ёго наступцём ся став А. Стойка, котрый ся намагав продовжити ёго лінію, але діяв у тяжшых політичных условиях. **Подарило ся му обгаіти позиції грекокатолицької церкви на Підкарпатській Русі, утримати ей русинський характер і сперти шыріння російского і українського націоналізму, котрый був все в острім контрасті зо снагами будовати мультикультурну сполочность.** Быв активным спонзором розвою культури в регіоні, окреме малярської школы. По мніховскім диктаті і віденьській арбітражі але акцептовав і припоіня части области к Мадярьску, но скламав го цілковый неуспіх снажіня о автономне поставління Підкарпатя по ёго окупації.

Наслідком недобрых соціалных условий в регіоні, але ай тогды актуалных політичных трендів православна церков на Підкарпатській Русі зазначіла в першых роках екзистенції републікы великий розмах. До істой міры зберала плоды з протимадярських позицій, котры мала почас попереднього розвою. Была під веджінём екзархів сербской патріархії, зато в культурній сфері підкреслёвала главно ідею славянства. На другім боці, ай ей поставління дость нарушила „релігійна война“ у двадцятых роках, і організаčný роскол ортодоксії в Чехословачії. Сітуація ся кус упокоїла по створіню мукачовсько-пряшівської єпархії в році 1931 і менованю єпіскапа Др. Дамаскіна (Гырданічкі). Быв то освічений теолог і мыслитель, котрый ся заслужив о коректне сполунажываня, але і культурну сполупрацу церквей у регіоні. О ёго якостях свідчить то, же за другой світовою войной барз успішно діяв в Америці а в році 1947 ся став загребским митрополитом.

Жыдівске жытельство Підкарпатської Русі, на розділ од громад в інших частях державы і Европы, жыло, главно зачатком 20-ых років 20-го стороча, але і в періоді господарської крізы, в барз недобрых соціалных условиях і не обышло ся без помочі єдновірців з чеських країв і з міджінародных жыдівських общін. Ясна і єднозначна не была ані політична профілація жыдівської інтелігенції в регіоні і час од часу ту доходило і к антисемітським ексцесам. На другій стороні, **жыдівска популяція на Підкарпатю все тримала в почливости демократічну сістему чехословацької**

державы і уровень охрани і респектования меншин, котру не мож было порівняти зо ситуаціов у сусідніх країнах. Зато не сподівать нас, же в апрілю 1938 року *Рада рабінів* выголосила *День молитвы за республіку* і же многы жидівскы парохії приспіли до *Фонду обраны республіки*.

Природно, у выхові к мултікултурности ся окрем штатных органів і церковных інституцій брали участь і сполкы. Окрем уж спомянутых народно-културных організацій ся в тім контексті найвеце ангажовала „Школьная помощь“. Спочатку vznikла в році 1919 выключно як харітатівна організація на підпору бідных русиньскых студентів, но од року 1923 своє діятельство выразно росшырила. Нелем, же утримовала інтернаты, выдавала книжки і часописы, але окрем того в узкій сполупраці з міністерством школьства давала можности штудувати части учнівской, середнѣшкольської і високошкольської молодежи нелем в регіоні, але і в Чехії і на Словакії.

Не мож забывати ани на дакотры активіты части набоженьскых і културных сполків інших народностей, котры ся тыж ангажовали в рамках народно-выховного діятельства. **В контексті мултікултурной выховы было окремо цінне і ефектівне сполочне організованя културных акцій і проєктів навчально-го і освітнього характеру.** Найменше проблемів было при сполупраці сполків у харітатівній області, в котрій є повна рівноправность людей і близкость основных културных цінностей найслідніша. **Тыкало ся то так чеських і словацьких, мадярьскых, німецьких,**

румуньскых, але і жидівскых сполків, котры хочь діяли переважно ізоловано, але в тій сфері і при добротинных акціях были великодушными. **Якраз в таких припадах є мултікултурна комунікація барз інтензивна.** То лем потверджує факт, же ей абсенція є барз часто причінов недорозумінь і проблемів, бо тоты дость часто выпливають із непорозуміння одлишных културных детермінантів у думаню, оцінюваню і справованю ся людей.

Чехословацький штат хочь обіцяв створити автономію потім зачав намагати політично і сполоченьскы ігноровати Підкарпатську Русь, зато створѣвав належны условия і про заведжіня културного плуралізму і бесспорно досяг і часточны успіхы. Заведжінем демократічної сістемы і фінанчній, персональній і організаційній підпоры в рамках рішаня господарьскых і соціальных проблемів бесспорно припоміг многостранному розвитку регіону. На другім боці, **амбіціозный ціль зачлениити Русинів тыж до союзу чехословацького народа ся не подарило сповнити, бо русиньскый народ у повнім змыслі того слова іщі не ествовав.** У тім часі ся лем зачінала друга фаза русиньского народного возроджіня, котре але друга світова война і період тоталіты на довгий час перерушили. Ёго нова, може послідня етапа ся зачала зачатком 90-ых років 20. стороча а ей участниками або свідками сьме доднесь.

(Переклад зо словацького до русиньского языка і звыразніня речінь: А. З.)

Інж. Рудолф ПАВЛОВІЧ, Пряшів

Александр Павлович

(195 років од дня народжіня народного будителя Русинів)

Посліднім з роду Павловичовых із Шарішского Чорного, котрый ся став грекокатолицьким священником, быв Александр. Быв найвызначнішов особностей того священницького роду. Став ся нелем священником, але бывай русиньским народным будителём, поетом, публіцистом, фолклористом.

Народив ся 19. септембра 1819 в Шарішскім Чорнім як послідня дітина шырокой родини священника Іоана Павловича ст. По смерти вітця і матери перебував короткий час у своїй сестры Марії і брата Йосифа мол. в Ренчішові. В роках 1829 – 1835 жыв коло свого брата Іоана мол. в Галічі, недалеко Львова. Ту закінчив основну школу, в якій языком навчаня був польський язык. Як 16-річний ся вертать на Маковіцю к братови Йосифови мол., котрый в тім часі діяв у селі Хмелёва (Комлоша). В роках 1835 – 1839 штудує на латинській гімназії в Бардеєві. В тім часі привыкать говорити шарішским діалектом.

По скінчіню школы одходить до Мішковця, де на высій гімназії три roky штудує реторіку і поетіку. Пак іщі два roky штудував філософію на ліцею в Ягрі. Почас штудій ся навчив по мадярьскы. З ініціативы

брата Йосифа мол. одходить штудувати теологію на богословску семінарію до Тырнави. Штудії в Тырnavі (1843 – 1847) формовали ёго погляды і симпатії к славянофілству. Ту штудував ведно з Яном Паларіком, Йозефом Вікторіном, Мартіном Гатталом, котры ся пізніше стали вызначными особностями културного жывота Словаків. Ту зачінають ай ёго літературна робота. Почас вакацій робив у недалеім селі вихователя дітей в родині статкаря Прилеського. Ту спознав польского грофа Замойского, котрый через зиму бывав у Тырnavі. Часто був позываний до дому грофа, де діставав много польских книжок. Быв насякнутий польским духом, за што му присхла прозвнка од сокласників „Поляк“.¹ По скінчіню штудій ся назад вертать на Маковіцю к своему братови до Хмелёвой. 27. августа 1848 є пряшівским грекокатолицьким єпископом Йосифом Гаганцем высвячений на священника як неженатый. То, же ся не оженив, высвітлював частыма хворотами і нещастным жывом едной близкой особы.² По высвячіню на жадошь родини Сірмаёвой стає ся вихователём ей дітей

на еден і пів рока в селі Курима. Грофка Сірмаєва ся барз бояла приходу російських войск, главно козаків, зато одышла з Куримы а на даякий час повірила Александра справованём ей маетку. Од фебруара 1849 до юна 1851 діяв Александер в Пряшові як архіварь на єпископскім уряді.

Коротке побывання в Пряшові, в центрі народного, культурного і церьковного жывота Русинів, мало на Александра великий вплив. В Пряшові ся сходила інтелігенція, на челі котрой стояв Александер Духновіч. В тім часі уж робить на літературній ниві. В році 1850 закладать А. Духновіч літературне общество „Литературное заведение Пряшевское“, котрого членом ся стає і Александер Павловіч.

В році 1851 дістає понуку іти учіти на катедру літературы і языка высшой кошіцькой гімназії. Понуку але не прияв із здравотных причін. В тім істім році є установленый за священника до Біловежы, де діяв аж до року 1864. В Біловежі в тім часі не было ниякого учітеля, зато Александер окрем повинностей душпастыря выконує ай учітельску роботу. В селі в тім часі не было школы, зато учить прямо на фарі. Часто ся постарав і о то, абы талантованы хлопці ся могли выучіти за ремеселників. За свого діятельства в Біловежі написав много патріотічных творів. Знамый є ёго бой з алкоголізмом. По приході до Біловежы ся Александер догварив з містным корчмарём, же тот не буде давати на борг селянам алкоголь, за што му Александер поміг купити частку землі, што сусідила з корчмов. Тот договір був дотримованый почас цілого ёго 13-річного побывання в Біловежі. Подобно як ёго старшый брат Йосиф мол., ай Александер ся став 11. новембрга 1862 року закладаючим членом Общества св. Іоанна Хрестителя і Предтечі в Пряшові.

В році 1864 був установленый за священника до тогдышнёго Вышнёго Свідника. Ту був аж до своєї смерти 25. децембра 1900, кідь умер як 81-річний. Почас жывота у Свіднику продовжує у своій роботі так, як передтым у Біловежі. Притиск кладе главно на вихову молодежи. Помагать бідному русиньскому народови. Од ёго снаг го не одтяг ани огонь на свідницькій фарі, кідь стратив скоро вшыток свій маєток.

Александер цілый свій жылот не забыв на русиньський народ, з котрого вышов. То, што приобіцяв єпископови Йосифови Гаганцёви при своїм высвячіню, же буде зо сердца любити народ, котрый так любив ёго вітця,³ повнив аж до своєї смерти. Тілом і душов ся жертвовав душпастырьскій і духовній роботі. Ёму барз залежало на моралных якостях свого народа. Великий акцент клав на вихову молодого покоління. Неперестанно ся стрічав з молодыма людми, родічів вів у своїх проповідях а тыж у своій поезії к тому, абы свої діти вели к Богу, учіли їх любити ближнёго, любити і тримати в почливости свій народ. Таксамо неперестанно указовав і на негатівны впливы, якы придушовали хрістіанство, як пияцтво, зависть або гнів. Цілый свій жылот давав духовну, але і матеріалну поміч народови,

котрый був в тых часах в нелегкій соціалній сітуації. Часто, наприклад, захранив фалаток землі про родину, котра ся дістала до біды, кідь го купив за властны пінязі.

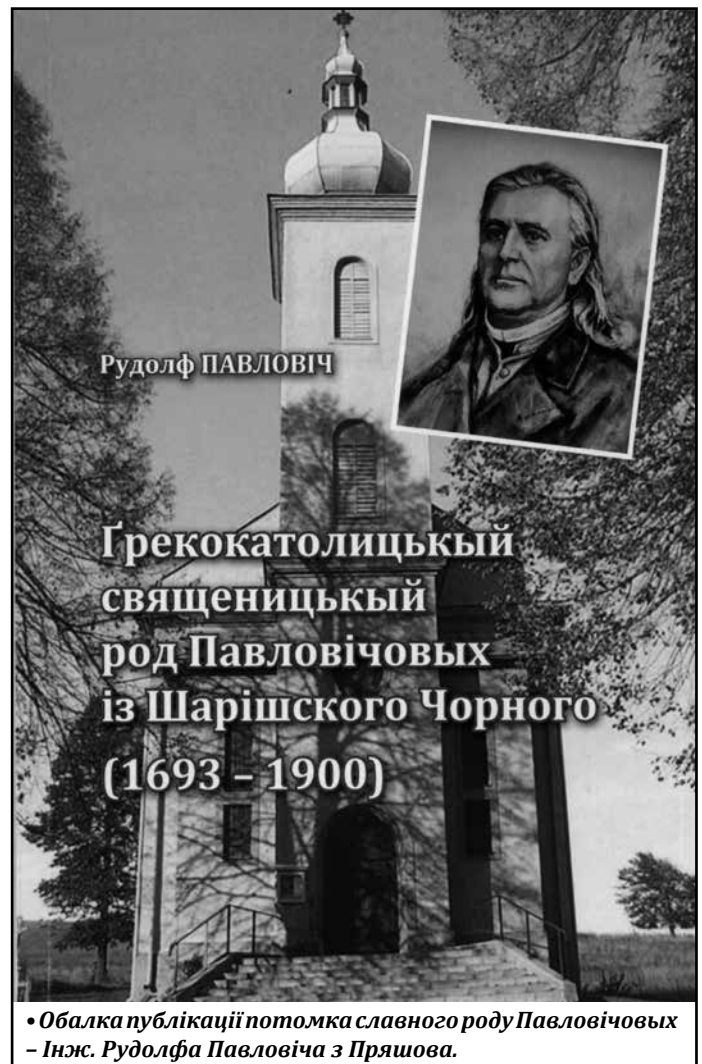
Почас свого жывота був Александер Павловіч барз активный на літературній ниві. Свідчить о тім 2000 поезій, балад, співанок, 300 критічных і публіцистічных статей, 372 писем, котры часто підписовав кріптонімами або псевдонімами. Ёго літературна творба є шырока і пестра. Мож ей поділи на 3 періоды:

1. Штудентський період – аж до року 1847 і першых пореволючных років,
2. Біловежський період (1851 – 1864),
3. Свідницький період (1864 – 1900).

Свою літературну творчість Александер Павловіч зачинать в часі штудій в Тырनावі. В році 1845 пише стихи по російскы латиніков. Першы свої стишкы присвячує своїм родічам, якы передчасно померли. Проявлює ся то, главно в стишку *Горы, горы зелененькы, як вас не видати...* В тых часах пробує писати ай по польскы, а то під впливом контактів з польскым грофом Замойскым. Памятков на тоту стрічу є стишок з акростихом *PAULOVICZ ZAMOJSKI* написаний по польскы.

(...)

Літературны творы (57 стишків) з тырнавского періоду суть записаны в малім зошиті під назвов „В любезнім, солодкім, малорускім, маковицкім,

народа могого, драгого, прекраснім языку початковы мої басні, котрим в Тырнавї, розмысляюче о смутніх родаків моїх положію, списал 1847". Часть стишків є написана по році 1848. В тім першій зборнику, окрема народных і славянофільских сімпатій, росте єго солідарность з простым народом і усвідомління потреби помагати му зо вшитких сил.⁴ Тота потреба ся проявляла главно по скінчіню семінарії і по єго приході ку старшому братови до Хмелёвой. Жылот простого народу, єго стражданя, главно голод і хвороты Александер тяжко переносав. То вшытко описав в шырокій поемі **„Став бѣдного селянина цілі бѣвнїше описаніє долѣ земледѣльца Русина в неуродных долинах Карпат, на горской стороны, за часов урбарского подданства“**. Рукопис той поемы був найджений під банѣв біловежского храму.

Револучны роки 1848 – 1849, приход російских войск, сполупраца з Александром Духновічом силно позначили єго народны і демократічны чувства. На єго творбу впливали і українськы писателї, як: М. Шашкевич, Т. Г. Шевченко, Ю. Федькович, Я. Головацький і іншы.

В році 1851 ся стає священником у Біловежі, де діє 13 років. В тім періоді ся наповно присвятив літературній роботі. З того часу суть знамы стишкы **„Я сын Бескидов“, „Я в карпатском краю русску мамку маю“**. Часть творів з біловежского періоду ся находить у двох зборниках: **„Песник сочиненный Александром Павловичем беловежским панотцем на ползу любимых школьских учеников в Беловеже 1858 года“** і **„Думки А. Павловича в Беловеже 1862 года“**.

Послѣдню часть свого жывота проживать Александер у Свіднику, а то в роках 1864 – 1900. Є то нова етапа в єго творбі. Наповно розвивать своє літературне діятельство і сучасно ся го снажить пропаговати міджі людьми. Каждоденный жылот простого русиньского народа добрі знав. Голод, біда, експлоатація, тото вшытко тот народ переносив. Александрови тыж залежало на дітях-сиротах, зато же сам спознав такой жылот без родічів на властній скорі. Під тым впливом пише стишкы **„Замерзшая сирота“, „Сирота“, „Песнь сироты“** і ін. З того часу знаме і далшы єго стишкы, як: **„Давный Свидник и житель его“, „Отечество“, „Прощание“** і ін.

Александер за свого жывота був активным і в сполоченсько-політичнім контексті. Активно підпоровав Адолфа Добрянського, кандідата Підкарпатя до угорьского парламенту, приятельскы односины утримовав із словацькыма културныма діятелями Богушом Носаком-Незабудовом, Йонашом Заборьскым. Заборьський на знак почливости і сполупрацы оспівує Александра в трактаті **„Básnici“** і присвятив му стишок під назвов **„Pavlovičovi“**...

(...)

Александер ся занимав і перекладами, переложыв работы Гуголіна Гавловича, Яна Коллара, Йонаша Заборьского і іншых.

Свої творы і статі публіковав в розлічных зборниках,

алманахах і часописах галичских і австро-угорьских, главно в таких, як **„Вѣстникъ для Русиновъ Австрийской державы“** (1850), алманах **„Поздравление русиновъ“** (1850 – 1852), **„Зоря Галицька“** (1851 – 1853), **Слово** (1851 – 1855), **„Свѣтъ“** (1867 – 1870), **„Новый свѣтъ“** (1871 – 1872), **„Карпатъ“** (1873 – 1885), **„Листокъ“** (1885 – 1900).⁵

Александер Павлович ся занимав і баданєм історії Маковіці, Свідника і околиці. Історію слідовав з розлічных боків. Про історіка Евгена Яноту спрацовав народны звыкы і традиції на Маковіці. Написав шыроку історічну роботу **„Маковица“**.

Окрем того, залюбу мав у збераню розлічных старых документів, описовав матрикы, написы в церковных книгах, стары церковны протоколы і ін. Зберав і народны співанкы, котры в році 1878 вышли книжно під редакціов Якова Головацького під назвов **„Народные песни Галицкой и Угорской Руси“**.

Свою душпастирьську роботу Александер Павлович робив до послѣднёго свого дыху. Свідчить о тім ай єго правдоподобно послѣдне писмо, в котрім жадать увольнити го з функції священника з причіны хвороты і старобы. На писмі є датум 12. новембра 1900,⁶ т. є. нецілы два місяці перед смертєв. Писмо было нанисане красописно, але видно, же то уж був рукопис тяжкой, руки старого чоловіка.

Почливість за єго ціложывотну роботу є звічена в памятнику А. Павловичови, котрый був святочно одкрытый 21. юна 1970 року у Свіднику з звязи із 70. роковинами од смерти будителя. У Свіднику назвали єднузулиць єго меном. В Пряшові несе єго мено намістя. Свідничане і іншы жытелі Маковіці каждый рік собі припоминають Александра Павловича туристичным походом, який несе назву **Пішниками Александра Павловича**.

(Вибране з публікації Рудолфа Павловича: **Греко-католицький священницький род Павловичовых із Шарішского Чорного (1693 – 1900)**. Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2010.)

Література

¹ ШЛЕПЕЦКИЙ, И., С.: *Избранные произведения*. Пряшев: Издательство Культурного общества украинских трудящихся, 1955, с. 466.

² ЗУБРИЦЬКИЙ, Д.: *Александер Павлович*. Ужгород: Видавництво „Просвіта“, 1925, ч. 62, с. 13-14.

³ ЗУБРИЦЬКИЙ, Д.: *Александер Павлович*. Ужгород: Видавництво „Просвіта“, 1925, ч. 62, с. 14.

⁴ ШЛЕПЕЦЬКИЙ, А.: *Олександр Павлович. Життя і творчість*. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво Братислава, відділ української літератури, 1982, с. 15.

⁵ ШЛЕПЕЦЬКИЙ, А.: *Олександр Павлович. Життя і творчість*. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво Братислава, відділ української літератури, 1982, с. 188.

⁶ АГЕСУ-ПО: *Писмо Александра Павловича із дня 12. новембра 1900*, ФБа, інв. 416, сігн. 3243, 1900.

РУСИНЬСКИЙ ДІАЛЕКТ УЛІЧСКО-УБЛЯНСКОЙ ДОЛИНЫ НА ЗАЧАТКУ 21. СТОРОЧА (1)

Діалект улічско-ублянской долины в контексті выходных русинских діалектів

Юрій Ванько у своїй роботі ¹ класифікує карпатські русинські діалекти за ширшої точки зору, причём їх розділює на дві основні групи: западні і вихідні. Подля основних знаків окремих діалектів є ясно, же русинські діалекти снинського ареалу належать к вихідним діалектам, точніше суть найзападнішов, граничнов частів вихідних діалектів. Далє предкладають основні диференчні знаки міджі вихідними і западними діалектами. Можемо конштатовати, же хочь в найвызначніших знаках „укаючий“ діалект снинського регіону несе знаки вихідних діалектів, но несе і немало знаків западної групи діалектів, што го ставлять до позиції „переходных“ діалектів міджі западними і вихідними діалектами.

На основі головних знаків карпатських русинських діалектів, які уводить Ю. Ванько, визначіме основні знаки слідованих „укаючих“ діалектів. Як найвызначніший уводіме **притиск**, котрый є **вольный і погыбливый**, што є про вихідні діалекти типічне: [колы'саті – ко'лышеш, спі'ваті – 'співам – 'співаш – спі'ваєме, 'голова – пуд 'гѡл'вѡў].

Міджі фонологічні яви, котры суть про дану територію типічні, заділюєме:

– Попри рефлексі **і** за етимологічне **о** в нових запертих складах ся у великій мірі хоснують **рефлексы у, іу, ѳ**: [кун', кїн', вуз, везу – вїуз, несу – н'ус].

– Вживаня палаталних **з', ц'** в суфіксах **-з'ск-** [фран'цус'скы], **-ц'к-** [н'ї'мец'кы].

– Попри фонемі /е/ є ту типічний позичный варіант, тзв. жужене (або заперте) **[ѳ]** перед мягкыма согласными і перед складом з мягкым согласным: [хлѳпѳѳ', жнѳѳѳ', дѳн', дѳс'ат', тѳпѳр', вѳр'ба, зѳмл'а].

– **Фонема /о/ ся** в позиції **перед** гласными високого піднятя **і, у**, ай перед мягкыма согласными і складом з мягкыма согласными **жужує** і высловлює ся як жужене (заперте) **[ѳ]**: [дѳбр'і, рѳзум, кѳн'і, мѳтус, пѳлѳмін].

– **Закінчіня** третей особи єд. ч. і мн. ч. індикативу презент на мягкый консонант **-т'**: [хѳдит', рѳбит' – хѳд'ат', рѳбл'ат'].

– **Закінчіня [-ѳ]** (в) в третій особі єд. ч. мужского роду минулого часу: [бѳгаѳ, л'ї'таѳ, купѳваѳ, мал'ѳваѳ].

– **Вживаня неконтрагованой формы** генітиву єд. ч. женского роду аъективних слов із закінчінем **-ѳї/-ѳї**: [тѳїї жѳднѳї, старѳїї (бабы); тѳї жѳднѳї, старѳї (бабы)].

– Паралелне **вживаня непалаталізованой і палаталізованой** форми номінативу мн.

ч. мужского роду з основов на **з, к, х**: [парѳци, павѳкы, во'јаѳи, ро'бутнѳкы].

– **Не цалком контрагованы форми називників** середнєго роду в номінативі єд. ч.: [син'ѳї, небо, весе'лоѳ, д'їѳча, высушеноѳ, с'їно].

– **Діференчні форми** міджі **локалом і інструменталом** єд. ч. мужского і середнєго роду придавників і містоназивників: [ѳ, тум ве'селум – с, тым весе'лым].

– **Закінчіня [-ѳѳ]** в інструменталі єд. ч. женского роду називників, придавників, аъективних містоназивників і числовників: [с, тѳвѳїѳѳ, другѳѳ ве'сѳлѳѳ сѳст'рѳѳ].

– Називники середнєго роду із суфіксом **-ат** мають в **дативі** лем єдну форму закінчіня **-и**: [д'їѳчати, мачати, тѳл'ати].

– Маскуліна із суфіксом **-ар'** мають в номінативі мн. ч. переважно **закінчіня -ї**: [рыбар'ї, кѳмїнар'ї, пекар'ї, мал'ар'ї], порів. в западних діалектах: [рыбаре, комїнаре, пекаре, мал'аре].

– **Будучий час** часослов незавершеного вида ся складають з особной форми помічного часослова **быти** і **інфінітиву повнозначного часослова**: [буду спі'вати, буду тан'цѳвати, будеш, спати].

– **Вживаня епентетічного -л-** по губных: [рѳбл'у, спл'у, кѳпл'у, купл'у, кѳрмл'у].

– Дуалны форми інструменталу плуралу придавників і містоназивників: [с, тѳма чер'вѳеныма нога'віцами].

– На виражіня погыбу к особі ці предмету ся фреквентованіше вживають споїня приназивник **ід/ѳ + датів** (субстантіва або прономіна): [ід ст'ї'н'ї, д, земли, ід, дыни, ід, н'ѳму].

– На виражіня погыбу до середини даного об'єкту вживають ся конштрукції **до + генітив**: [до, зѳмл'ї, до, ст'їны, до дын'ї], респ. **на + акузатів**: [при'шли на, зѳмл'у, при'шли на, поле, іде на автѳб'ус, понагл'ам са на ле'тадло].

– Деліберативный об'єкт по часословах типу **співати, бісїдовати, знати** виражать ся приназивником **о + локал**, но паралелно і приназивником **за + акузатів**: [біс'їдо'ваѳ о, н'ум – біс'їдо'вали за, н'ѳго, спі'вали о, н'у, мо'лили ся за н'у]; по часословах **думати, забыти** ся вживають конштрукція **на + акузатів**: [за'быти на, н'ѳго, думат' на н'у].

– Часто ся вживають конштрукції з приназивником **через + акузатів**, што виражають просторовы, причінны і часовы одношіня: [пѳрѳѳдеш, через, нѳтук, пѳрѳл'їзеш, через ка'пуру, скѳчїш через бо'лото, не, спала через, н'ѳго ц'ї'лу, нуч].

Основны знаки діалектів ужской і выходоземплінської групи

Діалектний ареал нашої роботи ся находить в переходній часті міджі вихідними і западними

діалектами русинського языка. Є то тзв. „укаючий“ діалект снинського регіону, точніше ареал од Снини, респ. од ріки Цірохы, на северовыход. „Укаючий“ діалект ся в рамках русинських діалектів на Словації огранічує окресами Снина і Собранці. Єдним з найголовніших знаків, од котрого має і назву „укаючий“, є зміна первістного, етимологічного **о** в нових запертих складах на **у/іу**, причім в западніших діалектах, респ. в діалектах на северозапад од ріки Цірохы, тзв. „ікаючих“, і в літературній нормі русинського языка – на **і** (**ы** – на севернім Спішу). Подля класіфікації Геровского² тоты области належать ід выходоземплінським і мала часть ід ужським діалектам.

Ужска діалектна група

Выходна граніця діалекту ся стрічать в єдній лінії із западнов граніцїв бережской групи карпатських діалектів, які вычленив Геровский.³ Южнов граніцїв є наперед ріка Латоріця (на юг і югозапад од Середнєго), дале ся перекривать із русинсько-мадярськов языковов граніцїв ведучов к Ужгороду. Западна граніця ужських діалектів переходить долинов ріки Уж од Ужгорода через Велике Березне, дале річков Улічков к Улічу в Снинським окресі а выдты через Руський Потік ку штатній граніці при Новій Селіці. Выдты йде северна граніця діалектної групи ід Косрині на Ужу а дале таков самов юговыходнов лініов к осаді Буковцове а на юг к Сіміркам в Перечинським окресі. Выдты йде северна граніця ужської діалектної групи простов чаров к Изворьскій Гуті в Мукачевським окресі.⁴

Якраз тотя область, в нашій роботі названа **улічка долина** (хочь не ціла), ся од **убляньской долины** (котра належить к выходоземплінським діалектам) диференцує поєдныма шпеціфічныма знаками, як напр. высловность в часословах *н'ус* [н'іс – нести], *н'ук* [н'ік – печі], *в'уз* [в'із – везти], *пл'уг* [пл'ів – плести], *в'уж* [в'ів – вести], *мн'уг* [м'ів – мести], *буг* [б'ув – бости].

Согласный **/ч/** в цілїм діалекті звучить мягко [чисты́й, чир'на́ті]. В Мукачевським окресі є слово **путь** мужского роду а всягды інде женского роду. Склонює ся як слово *тінь* або *сіль*. Придавнікы в номінативі мн. ч. ся закінчують на **-і'**: [жб'ўт'і, чѣр'вѣн'і, твѣр'д'і, дѣбр'і, вѣсѣ'л'і]. Форма містонаывника **што** в діалектній групі звучить **шо**. Геровский ту записує і форму **што**, котру в сучасности чути лем в поєдних припадах. Будучій час часослов ся творить за помочи формы помічного часослова **быти** і **повнозначного часослова в інфінітиві**: [буду, жісті, буду спі'ваті, буду тан'цо'ваті]. Минулый час часослов *плести*, *вести*, *мести*, *бости* звучить на різних місцях діалектної групи одлишно. В Мукачевським окресі, коло Середнєго, в долині ріки Туря і в прилігаючих ід ній горах в северозападній части высловлюють: [пл'уг, в'уг, мн'уг (або мл'уг), буг]. Таки формы, як сьме уже спомянули, ся хоснують і в части улічской долины. В долині Ужа і на выход од Ужгорода аж к Середнєму говорять: [пл'уў, в'уў, мл'уў, буў]. Хоснує ся ту переважно злучник **же** [го'ворит'/'гварит'же, приїде]. Лем в найвыходнішій части діалектної групи, в Мукачевським окресі, ся утримує місто того старша форма **ож** (або оўж). Лексика є кус іншака як у выходніших діалектних группах. В селах улічской долины, котры належать до ужської

діалектної групи, є захована гласный **ы** по заднєпіднебных **к, г, х** [кыснуті, руки, ноги, хыжа], в порівнянню з бівшов частїв ужської діалектної групи, де перешов до **и** [хижа, столики].

Выходоземплінська діалектна група

До той групи в основі належать діалекты на території сучасного Снинського окресу. Зачінають од єго выходной граніці (без малой части улічской долины, котра належить ід ужським діалектам) і тягуть ся аж к долині ріки Цірохы, котра к ним тыж належить. К тій діалектній групі належить і бісїда северовыходной части Собранського окреса. Севернов граніцїв є штатна граніця з Польщов, южна ся перекривать з языковов граніцїв русинсько-словацьков.

Выходоземплінська діалектна група має таксамо **гласный у** на місці етимологічного **о** в таких припадах, як: [пуп, вул, кун', дум]. Подобно го находиме тыж в запертих складах як рефлекс довгого **ѣ**: [т'утка], але в минулим часі ся высловлює [і] : [н'іс, н'ік, ўт'ік, віў, віз]. Тым явом ся зближує выходоземплінська діалектна група зо западныма карпатськыма діалектами, ід котрым є переходом (бо в западных діалектах є гласный **і** рефлексом як за **о**, так за **е**). Таксамо ай у формах минулого часу часослов *плести*, *вести*, *мести* ся высловлює гласный [і] в закінчїню тіпичнім про минулый час [пл'іў, віў, міў], лем *бости* має [у] – [буў]. Захований ту є гласный **ы** по заднєпіднебных **к, г, х** [кыснуті, руки, ноги, хыжа], з вынятком дакількох сел, де высловлюють, так як в ужській діалектній групі, [и]: [ки'снуті, ру'ки, но'ги, хи'жа]. Вызначным знаком выходоземплінської діалектної групи є подля Геровского высловность гласного **а** місто бывшего **е** по шыплячїм [ча'ло, ча'саті, час'нок], у выходніших діалектах мають в такій позиції **о** [чо'ло, жо'на] або **е** [че'саті, чes'нок]. Далшым явом тіпичным про выходоземплінську діалектну группу є подля Геровского высловность твердого **ц** [сто'лѣц, ко'нѣц, вуў'ца, овѣц (Г. мн. ч.), пше'ніца, царі'ца].⁵ На основі наших записів маєме інакшый погляд, бо подля нас є **тверде ц** лем у суфіксі **-іца** [палі'ца, пше'ніца, коло'ніца]. В припадах [сто'лѣц', ко'нѣц', сту'нѣц'] у высловности ся заховало мягке [ц'].

(Продовжїня в далшїм чїслі.)

ПОЗНАЧКЫ

- 1 ВАНЬКО, Ю., 2007. Класіфікація і головны знаки карпатських русинських діалектів. In: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський язык*. Redaktor naukowy Paul Robert Magocsi. Opole : Uniwersytet Opolski - Instytut Filologii Polskiej, c. 79-83.
- 2 GEROVSKIJ, G., 1934. Jazyk Podkarpatské Rusi. Užské nářečí. Východozemplínske nářečí. In: *Československá vlastivěda. Zv. III. Jazyk*. Praha, c. 472-473.
- 3 GEROVSKIJ, G., 1934. Jazyk Podkarpatské Rusi. Podkarpatoruská nářečí. In: *Československá vlastivěda. Zv. III. Jazyk*. Praha, c. 467-478.
- 4 Тамже, с. 472.
- 5 GEROVSKIJ, G., 1934. Jazyk ..., c. 473. Переклад: З. Ц.

МОЇ НАДІЇ

(Вибрані вірши з найновшого зборника Ю. Харитун: *Мої надії*. Пряшів: Академія русиньської культури в СР, 2014)

ТОЧКА

Я хотів повертїти
непокій твій
може сцяпкати афера
з бріліантного твого тіла
Обрысканий непохопінєм
без обятя
як уречений
сяду коло студнічки
Нашой любови
точка

СПОМИНКИ

Одложу руки до кешені
походжу по дворі
як попід хыжу колись
Теперь по буряні броджу
бо двір дико заріс
як дебрів Шутак
Но і так по розумі ходять
роки паробоцькы
черешні над Ланом
Я їх спущав на долоні твої
може якесь впали
за блюзку вышивану
Не знаю
По дворі походжу
може собі спомяну

ПОТІХА

Споминки до тейкы
треба одложити
З головы вылетятъ
як пташка з гнізда
Часом перегорнеш
пожовкле папіра
прочіташ пару рядків
і як на полотні фільмовім
роз'яснить ся

лем твоя

єдина твоя зізда

І фотка її

і її писма

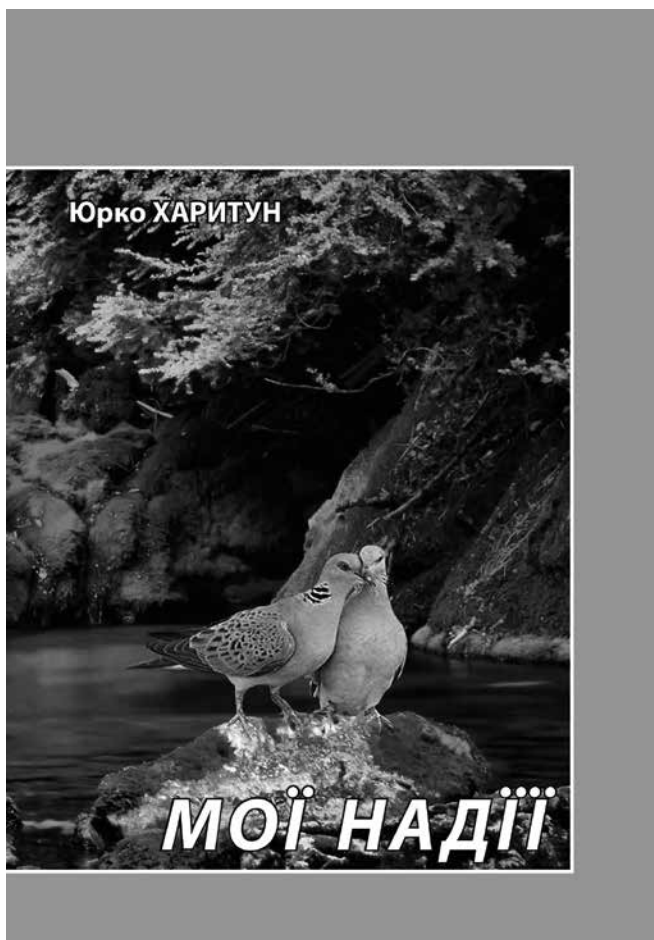
Потїшить ся душа

ШТО РОБИТИ

Што робити?
З тобов ани плакати не мож
Надію не маєш
не маєш віру
а любов
солене слово
Як добрі же падать додж
кров видно на нїм
Добрі же квітки ростуть
на гробах бурян бы ріс
Йдеш спати
не згашуй світло в очах
не найду планету
на якій жыєш ты
Догазовала наша любов
ненавистїв засята

ВІТРИКЫ ВІТРЫ

Южный вітрик
як твої руки
приємны
гладкы
погладять
Северный
як вовчі зуби
страшны
остры
грызуть
І так їх люблю
в них віджу тебе
гладиш
і грызеш

ВЫБІЛЕНА ДУША

Ніч
чорный гавран
не выбілиш і
ани фарбов
ани вапном
Солодкий сон
зафарбить ся дугов
Рано
дыхом ліса
тіло загрію
позберам сили
вылізу на Бескид
з якого видно
як гадам долинов
звивать ся
Ціроха ріка
Од жрідла її
далеко до моря
На крылах думок лечу
Рано

ясне небо
білити го не треба
Я выбілив свою душу

сердце заплавить
радость

ПОМИНЕ ЛЮТЬ

Якась лють
загрызла ся до сердца
як до кости пес
Вопросів є велё
Чом?
Чом якраз до мого?
Заглухли гуслі
їх тоны заглушыв твій сміх
і водопад під гатёв
де я тебе привів
намочіти ноги
ты плавала як лабуть
без лах
Помине лють
із стіны гуслі звішу

МІЙ АНГЕЛ

Мій ангел
десь заблудив
а я так хотів тебе
поціловати
Застыли мої руки
як осики трясли ся
Я занімів
і так хотів высловити
тільки ласкавых
любовных слов
Застыла кров
Почекам
прилетить ангел мій
посмілить мої кроки
і поцілую твій ротик

Мгр. Яна БОГУСЬКА, абсолвентка русиньского языка і літературы на Пряшівській універзиті в Пряшові

Мгр. Івана СЛИВКОВА, ПгД., Філософічна факулта Пряшівской універзиты

ТЕМА ДРОТАРЬСТВА В СЛОВАЦЬКІЙ І РУСИНЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ (1)

Мотив дротарьства в словенській і русиньській літературі

Каждый яв, котрый є частёв людського живота ся дасть умельцькы выядрити. Дротарьство як ремесло є феномен, котрый ся поступно росшырёвав і здоконалёвав нелем міджі Словаками, але і Русинами. Збуджовало інтерес людей, а того вело к переносу того феномену до розлічных областей і діятельств людей. Розмах дротарьского ремесла є слідный у многих формах, зато не є нічим чудным, же ёго одбиток можеме відіти і в многих жанрах уменя. Умелёцьке зображіня скуточности, способу живота дротарів, способу їх работы, звиків, традицій – то значіть яки были, як вызерали, як ся презентовали – сумар того вшиткого ся одзеркалює в народній словесности, вытварнім уменю, музиці, літературі ці в драматічных творах.

Кідь говориме о мотиві дротарьства в літературі, може найзнамішым твором, з котрым приходить до контакту в рамках словацького літературного контексту уж студент середнёй школы, є комедія *Дротарь (Drotár)* (1860) од словацького драматіка і публіцисты **Яна Паларіка** (1822 – 1870). Іде о першу комедію, котрой дія

є сітуована до великомістського – пештяньского середовиска, до хыжы словацького фабриканта. Указує сімпатії богатого фабриканта к статочному дротарёви. (Guleja, K. – Klimek, R. – Suchý, T.; 1992, с. 105).

Вплив ролі дротаря ся як перший проявив у народній словесности. Подобно як были знамы співанкы, присловя і поговоркы о мулярях, ковачах, крайчірах і майстрах інакшого ремесла, работа дротаря тыж набыла своє місто і стала ся єднак цінным ремеслом. Через народну словесность были выкреслены позітивны і негативны знакы характеру дротарьского майстра. Путovania до вшитких кутив світа лем зміцнило дротарёву особность і зробило з дротарьских майстрів скушених людей, котры ся навчили, як то у світі ходити. Домів ся вертали зо зажитками і пригодами, на основі котрых ся зродили і дале ся устнов формов передавали многы приповідкы. Заінтересовали главно дїтського слухача, котрый в дротарёві відів якогось героя ці свій ідеал. Вдяка тым приповідкам і пригодам маме інформацію і образ о тім, який був самотный дротарь, і так можеме позоровати поступны зміны в обліканю, способі путованя, вандрованя дротарів, але і в характері самой работы майстрів. Творцёве, котры писомнов формов обробляли тот устно поданий

матеріал, походили з різних соціальних груп. До приповідок ці співанки вкладали свої скушености, зажитки, предства, але і свій вкус або лем просто описали реальність – правдиво, таку, яка була. Зо словацьких бы сьме могли спомянути тройстишок *Дротарицу (Drotárici)* од анонімного автора. Тота пияньска співанка описує радість, але і не барз веселы сторінки жывота німецьких парібків. Конкретны записы, здокументованя і літературне перетворіня історії і самого розвою дротарьства мають, окрема великой умелецькой ціны, документачну ціну.

Ціле 20. стороча є часом, коли vznikали літературны творы з тематиков дротарьства. Тота тематика ся обявлює ай у титулах книжок зо сучасности. Дротарьство ся стало предметом літературного інтересу неедного словацького писателя. Тота тема не є домінуючов лем в народній словесности, але є зображена і в прозі (романы, приповідки, дїтська література) ці в поезії. За найважніший прозаїчний твір ся поважує роман словацького прозаїка **Матуша Кавца** (1898 – 1980) *Граны (Grany; 1936)*. Дія ся одбыває в області Кісуц. Автор в романі обертає увагу на упадок дротарьского ремесла по першій світовій війні. Ведно зо заником дротарьства вымерали і животны чутя і условія, в котрых ся зродило і в котрых ся пестовало того ремесло. Молодежи адресований роман *Джарковце (Džarkovia; 1953)* од прозаїка **Карола Томащіка** (1919 – 1999) выкреслює тяжке дїтинство „... жобранючїх дротарьских учнів і їх жыворіня в передвойновій Празї“ (Sliacky; 2005, с. 352). Тот твір є веце автобіографічным бісїдованєм, як реалным романом. Не мали бы сьме забывати ани на авторів, котры цілий жытот присвятили темам узко звязаным з феноменом дротарьства. Публіциста, автор літературы факту, приповідок, історичных романів **Владімір Ферко** (1925 – 2002) і єго сын **Андрей Ферко** (1955), прозаїк, драматік, публіциста, автор літературы про діти і молодеж, сценаріста. Выслідком їх сполочной работы є роман *Як дикы гускы (Ako divé husi; 1994)*, „... де на основі шыроко конціпованой росповіді понукать сонду до судьбы дротарьской дїнастії“ (Mikula; 1999, с. 22). Описує зачаткы і розвой дротарьского ремесла, не забыває ани на жытоты бідных людей, котры путують за роботом до різних кутів світа. Підчаркує соціальны проблемы і політичны події на Словакії в минулости. „Свое снажїня о орігіналну літературу факту закінчує **Владімір Ферко** публікаціов *Світлом мої, світом (Svetom, moje, svetom; 1978)*, в котрій інтересно представив читателєви тоту незвычайну професію. Зобразив дротарів не як блударів без домова, але як шыковных людей, схопных і подникавых, і в многім так нарушив завжываны і часто фалашны предства“ (Rosenbaum; 1984, с.140-141).

Авторами Владиміром і Андреем Ферковима ся будеме займати в наслідуючих капітолах. Но і остатні уж спомянуты словацькы авторы, займаючи ся дротарьсков тематиков, приближують події, животны пригоди і характер работы дротарьских майстрів із области тогдышнїей тренчаньской століці. Правда, окрема майстрів з тренчаньской століці, по світі вандровали і дротарї зо Спіша. Ішло о майстрів із русиньских сел, котрых словацькы авторы в своїх літературных творах не споминають. Але не зістали обыйджены. О тяжкім жытоті дротарів на Спішу пише збе-

ратель народной словесности **Іван Киндя** (1892 – 1963) у своїй книжці *Дротарі* (1974). Тота книжка містить в собі цінный етнографічно-фолклорный матеріал. Приближує судьбу дротарів, їх добры планы, даколи аж трагічны зажиткы. Автор походить зо села Орябина. Ціле єго діло несе автобіографічны знакы і описує властны зажиткы з дротарькы, бо і він сам виріс у дротарьській родині і був дротарєм. В єго літературных слїдах пішла і єго дівка **Юстина Матяшовска**. В році 1975 вышла єй збірка народной поезії під назвов „*Орябинський вінок*“. В збірці найдемо стишок про свого отця, в котрім описує родне село Орябину, яка „свої діти“ засвятила дротарьскому ремеслу.

Сучасным русиньским автором, котрый ся займає дротарьсков проблематиков, є **Миколай Ксеняк**, котрым ся будеме займати і в далшых частях.

Што споює авторів текстів о дротарьстві?

Авторів, на котрых обертає свою увагу в нашій роботі, споює передошыткым дротарьство. Владиміра Ферка як представителя словацькой літературы сьме выбрали зато, бо як писатель і публіциста белетристично спрацовав і написав на тему дротарьства дакілько романів, штудій і споминок. Походить зо северозападной Словакії, з регіону, де было того ремесло найвеце росшырене, а так добрі познав проблематику вандровных дротарів. Миколай Ксеняк є представителєм русиньской літературы і, окрема писаня баєк, ся займає виключно дротарьсков тематиков з области Спіша. Выдав дакілько публікацій, в котрых приближує події і животны пригоди дротарів з русиньских сел. На порівняня сьме зволили роман *Як дикы гускы* отця і сына Ферковых (1994) і дві збірки проз *Жмені родной землі* (2009) і *Біда Русинів з дому выганяла* (2002) Ксеняка, котрыма ся будеме займати в наслідуючих капітолах.

Парадоксом є, же ани Миколай Ксеняк, ани отець і сын Ферковы не зажали дротарьку як таку. Знаму міджі найстаршов генереціов поголоску: „Горьці латати, дротавати!“ чули уж лем од своїх нянів, дідів, прадідів... Самы авторы належать до генерації двадцятого стороча, кідь ся о дротарьстві бісїдовало переважно в минулім часі. Ферко пише, же перша світова война поховала златый вік дротарів. Політичны і господарьскы условія были в тім часі нежычливы про дротарьство і наслідком того настав єго упадок. Нащастя, представителям словацькой літературы В. і А. Ферковым і представителєви русиньской літературы М. Ксенякови не є легковажна судьба їх передків. Так як в Ксеняковых збірках коротких повідань *Жмені родной землі* і *Біда Русинів з дому выганяла*, так і в романі отця і сына Ферковых *Як дикы гускы* є домінантна сільска тематика і читателєви накупають світ простых людей. Централным персонажом є дротарь, простый сільський чоловік, котрый тяжко зарабляв на фалаток каждоденного хліба. Хоць споминаны публікації вышли з великым часовым одступом, понукають навернутя до минулости. В. і А. Ферковы пишуть о зроді дротарьства в 19. сторочу, як ся поступно росшырєвало по Европі, на Балкан аж по Егіпт, або дале на выход до Росії і Азії, ці на запад до Америки. Роман захоплює тяжкы зачаткы дротарьства, єго росквіт і поступный заник унікатного ремесла. Ціла дія ся крутить

навколо декількох генерацій Кіпусової родини.

Ксеняк описує дротаря двадцятого стороча. В своїх прозах споминає на давні часи, на смутні і веселі пригоди з подорожів дротарів по Європі, але і на власне дитинство.

Вшитки публікації обсягають велике множество цінного автентичного матеріалу о дротарстві як ремеслі і о дротарях. З прочитаного дістанемо перегляд о тім, які були тзв. тренчанські дротарі і які, наспак, спішські. Спішські дротарі ся ремеслу привчили од тренчанських. Розділ між ними був такий, же про спішських дротарів была характерістична робота з бляхов, латаня, výroba бляхових інструментів хоснованих в кухні, котры потім продавали по хыжах. Тренчанські дротарі майстровали веце з дротом. Вырабляли різны дрібны дротяны предмети про домашнє хоснованя, напр. терла, цидила, кошыкы, пасти на мышы і под. і закладали ділні. З многих ділень пізніше выросли модерны фабрики.

Може найважнішим вопросом цілої проблематики дротарства є причіна, чом отцёве родин, дідове ці внукове одходили з дому, охажляли свої родини, жены, діти

і путовали по чужім світі. Путуючі дротарі спознавали способ жывота в інших країнах, навчили ся новы языки, также одлучіня од родин принесло в конечнім наслідку прогрес, культуру і освіту.

Споминаны авторы своїма творами підвышыли дротарів на майстрів у своїм фаху і доказали змінити часто хыбну негативну представу шырокой громады о дротарях.

(Продовжіня в далішій чіслі.)

Література:

- GULEJA, K. – KLIMEK R. – SUCHÝ T. 1992. *Svet drotárov*. Martin: Matica slovenská.
SLIACKY, O. 2005. *Slovník slovenských spisovatelův pre deti a mládež*. Bratislava: Literárne informačné centrum.
MIKULA, V. 1999. *Slovník slovenských spisovatelův*. Praha: Nakladatelství Libri.
ROSENBAUM, K. 1984. *Encyklopédia slovenských spisovatelův 1. diel*. Bratislava: Obzor.

Prof. PhDr. Júlia DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, DrSc., Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove

FONOLOGICKÝ SYSTÉM SPISOVNEJ RUSÍNČINY Z TYPOLOGICKÉHO HĽADISKA V ŠIRŠOM SLOVANSKOM KONTEXTE (2)

(Ukončenie z predchádzajúceho čísla.)

3.1. **Druhá typologická klasifikácia** vychádza z charakteristiky konsonantických systémov slovanských jazykov a opiera sa o prítomnosť/neprítomnosť konsonantickej mäkkostnej korelácie. Karpatská rusínčina na Slovensku patrí spolu s ukrajinčinou, bieloruštinou, ruštinou, bulharčinou, poľštinou, hornou lužickou srbčinou a dolnou lužickou srbčinou k jazykom s rozvinutou párovou mäkkosťou spoluhlások, v ktorých sa rozlišujú tvrdé a mäkké protiklady spoluhlások vo väčšine artikulačných radov. V dôsledku toho všetky uvedené jazyky patria ku krajnému konsonantickému typu. Celkove sa v rusínčine vyskytuje 32 konsonantov, z toho 9 dvojíc tvorí konsonantickú mäkkostnú koreláciu, čo predstavuje 18 foném: /**t – t', d – d', n – ň, l – l', r – r', s – s', z – z', c – c', dz – z'**/. Mimo tejto konsonanticko-mäkkostnej korelácie stojí 11 nepárových tvrdých konsonantov /**p, b, m, v, f, k, g, h, ch, š, ž**/ a tri nepárové mäkké konsonanty /**č', dž', j**/. V rusínskom pravopise sa na odlíšenie tvrdých a mäkkých spoluhlások nepoužívajú diakritické znamienka ako napríklad v slovenčine, češtine alebo v poľštine. Vlastnosť mäkkosti spoluhlások sa v rusínskom pravopise označuje buď grafémou **ь** (mäkký znak), napr. встаньте, запаль, близонький, пятьдесят, buď tzv. prejetovanými grafémami **я, ю, є, ѣ, ї**, napr.: тяжоба, дяковати, нянько, нюхати, колядка, гуся, галузя, ряба, паця, дзявкати, сине, од него, нянѣ, коні, дідо, Німець.

V pozícii pred vokálom predného radu /**i**/, ktoré je striednicou za pôv. **ѣ, ѓ** v zatvorených slabikách, sa spoluhlásky nezmäčkujú, napr.: **пик – рока, ніс – носа, ніч – ночі, везти**

– **віз, вести – вів, камінь, ремінь, повінь**.¹ Túto osobitosť rusínčiny možno vysvetliť z diachrónneho hľadiska a súvisí so zmenou **i, y > y**/(v rusínskej azbuke **и, ѣ > и**). Novým protikladom tohto **и** (predo-stredný a stredo-vysoký vokál) sa stala hláska **i** (predný a vysoký vokál) ako striednica za pôv. **ѣ, ѓ** v zatvorených slabikách, ktoré nezmäčkujú predchádzajúcu spoluhlásku. Mäkké spoluhlásky sa vyskytujú iba v pozícii pred **i**, ktoré je striednicou za psl. **ѣ** (jať) a ktoré sa v rusínskom pravopise označuje grafémou **ї**, napr.: дідо, діти, літо, гніздо, сіно. Analogická zmena **i, y > y ~ i < ѣ, ѣ, ѓ** sa uskutočnila aj v spisovnej ukrajinčine a v ukrajinských nárečiach, ale v inom rozsahu a s inými dôsledkami v ukrajinskej výslovnosti a v ukrajinskom pravopise. Kodifikátori spisovnej rusínčiny sa opierali o stav vo východnej časti rusínskych nárečí na severovýchodnom Slovensku.

3.1.1. V konsonantickom systéme spisovnej ukrajinčiny majú prevahu tvrdé konsonanty, ktoré tvoria 68,8%.² Z celkového počtu 32 konsonantických foném tvrdostno-mäkkostnú koreláciu tvorí 18 spoluhlások, t. j. 9 párov: /**t – t', d – d', n – ň, l – l', r – r', s – s', z – z', c – c, dz – dz'**/. Fonéma /**j**/ je nepárová mäkká a 13 tvrdých konsonantov nemá mäkké protiklady: /**p, b, m, v, f, š, ž, č, dž, k, g, ch, h**/.

Z porovnania konsonantického systému v spisovnej ukrajinčine a spisovnej rusínčine vyplýva, že v oboch jazykoch sa vyskytuje rovnaký počet spoluhlások (32), že konsonantickú mäkkostnú koreláciu tvorí 11 rovnakých protikladov tvrdých a mäkkých spoluhlások a že rozdiel je iba v počte a v zložení podmnožiny nepárových tvrdých a mäkkých konsonantov. Kým v spisovnej rusínčine sa vyskytuje 11 nepárových

tvrdých (/p, b, m, v, f, k, g, h, ch, š, ž/) a tri nepárové mäkké konsonanty (/č', dž', j/, v spisovnej ukrajinčine podmnožinu nepárových tvorí 13 konsonantov (/b, p, m, v, f, ž, š, dž, č, ch, k, g, h/) a k nepárovým mäkkým sa zaraďuje iba jedna spoluhláska /j/. Rozdiel spočíva v tom, že v rusínčine polozáverové konsonanty /č', dž'/ majú status nepárových mäkkých spoluhlások a v ukrajinčine status nepárových tvrdých. Je to jeden z dôležitých diferenčných znakov medzi spisovnou rusínčinou a ukrajinčinou.

V obidvoch konfrontovaných jazykoch je konsonantická mäkkostná korelácia oslabená o protiklady v artikulačnom rade perníc, ktoré sa zachovali v spisovnej ruštine a bieloruštine, kým v ukrajinčine (a ukrajinských nárečiach) podobne ako v rusínčine (a rusínskych nárečiach) podľahli depalatalizácii. Tento proces depalatalizácie pôvodných mäkkých perníc zasiahol aj konsonantický systém spisovnej poľštiny, ktorý bol motivovaný podobne ako v ukrajinčine a rusínčine asynchrónnou artikuláciou a následným rozkladom pôvodných mäkkých perníc na spoluhláskové skupiny: **p' > pj, b' > bj, m' > mj, v' > vj, f' > fj.**³ Ako vidno, tendencia k oslabovaniu konsonantickej mäkkostnej korelácie v artikulačnom rade perníc zasiahla pomerne rozsiahly areál ukrajinského, rusínskeho a poľského jazykového územia, v dôsledku čoho sa porovnávané jazyky presunuli na spodný okraj jazykov patriacich ku krajnému konsonantickému typu.

3.1.2. Spisovná slovenčina (spolu so spisovnou češtinou) patria ku **druhému typu jazykov**, v ktorom sa rozlišujú **tvrdé a mäkké protiklady** iba v artikulačnom rade dentál: /t - t', d - d', n - ň, l - l'/ (v češtine sú iba tri dvojice: /t - t', d - d', n - ň/. Údaje, ktoré uvádza A. Isačenko, treba doplniť v tom zmysle, že tieto štyri dvojice tvrdých a mäkkých dentál v slovenčine **sú pozostatkom konsonantickej mäkkostnej korelácie**, ktorá zanikla v 14.-15. stor. Preto vlastnosť **mäkkosti - tvrdosti** nie je pre tieto konsonanty fonologicky relevantná, hoci fonetický rozdiel sa zachoval. V starej slovenčine boli pôvodne mäkké protiklady tvrdých a mäkkých konsonantov **prehodnotené** na nové protiklady s fonologickou vlastnosťou **ostrosti (akúťovosti) - neostrosti (neakúťovosti)**, ktorá je charakteristická pre palatálne a alveolárne konsonanty. (Foneticky je to dané tým, že uvedené mäkké protiklady sa artikulujú v strede ústnej dutiny, ide o palatálne konsonanty).

3.1.3. **Spoluhláskový systém spisovnej slovenčiny** je menej rozvinutý než konsonantický systém karpatskej rusínčiny a obsahuje **27 konsonantov**, čo je o päť menej než v rusínčine: /p - b, t - d, t' - d', k - g, f - v, s - z, š - ž, c - dz, č - dž, ch - h; m, n - ň, l - l', r, j/. Pomer počtu vokálov a konsonantov (15:27) je v slovenčine vyrovnannejší než v rusínčine (7:32), kde je percentuálne zastúpenie konsonantov vyššie než v slovenčine. Vo fonologickom systéme slovenčiny predstavuje podiel vokálov 35,72% a podiel konsonantov 64,28% z celkového počtu hlások. Vo fonologickom systéme spisovnej rusínčiny je podiel vokálov 17,95%, čo je takmer o 18% menej než v slovenčine, kým podiel konsonantov predstavuje 82,05, čo je takmer o 18% viac než v slovenčine.

Najbohatší konsonantický systém má bulharčina (6 V: 39 K), za ňou nasleduje bieloruština s rovnakým počtom vokálov a konsonantov (6:39), ruština (6:37), dolná lužická srbčina (7:35), horná lužická srbčina (7:32), rusínčina (7:32), ukrajinčina (6:32),

poľština (6:31). Ako vidno, v počte konsonantov sa spisovná rusínčina (podobne ako horná lužická srbčina) nachádza až na spodnej hranici krajného konsonantického typu, čo svedčí o tom, že konsonantická mäkkostná korelácia je oslabená.

3.2. Na základe dvoch dištinkčných vlastností +vokálnosť/-vokálnosť (V-V°) +konsonantnosť/-konsonantnosť (C-C°), ktoré patria k univerzálnym dištinkčným príznakom, možno fonémy vo fonologickom systéme každého jazyka rozdeliť na tri podmnožiny: (1) **vokály** [+vokálnosť (V)/-konsonantnosť (C°)], (2) **sonóry** [+vokálnosť (V)/+konsonantnosť (C)] a **šumové konsonanty** [-vokálnosť (V°) /+konsonantnosť (C)].

Konsonanty sa v spisovnej rusínčine podobne ako aj v ostatných slovanských jazykoch delia na dve skupiny. Prvú skupinu tvoria sonóry /m, n - ň, l - l', r - r', j, v/, pre ktoré sú charakteristické obidve dištinkčné vlastnosti +vokálnosť a +konsonantnosť. Vlastnosť +vokálnosť (V) patrí do porovnávacieho základu foném, preto sonórne spoluhlásky nepodliehajú znelostnej neutralizácii, čiže vlastnosť vokálnosti je neneutralizovateľná.⁴ Podľa nášho názoru patrí do množiny sonór aj konsonant /v/, ktorý má také isté dištinkčné vlastnosti ako aj ostatné nepárové zvučné konsonanty. K tomuto názoru sme dospeli na základe opisu pravidiel znelostnej neutralizácie v spisovnej rusínčine, prezentovaných vo vysokoškolskej učebnici *Сучасний русинський списовний язык* od A. Pliškovej a V. Jabura (2009, s. 12). V podkapitolke *Оглушіня звонких согласных звуків на кінці слова* sa uvádza: „Тот закон треба розуміти так, же звонкий согласный в позиції на кінці слова ся высловить як ёго глуха пара, напр.: порога - поріг(х), павуза - павуз(с), мужа - муж(ш), стадо - стад(т), грибы - гриб(п), клягати - кляг(к), доджу - додж(ч) і т. п. Не піддає ся тому закону звук В, котрий в такій позиції дістає подобу нескладового (білабіального, обоворгового) Ъ, напр.: женоў, книжкоў, пястёў, церькоў, кроў і т. п. (2009, s. 12). Z uvedeného vyplýva, že konsonant /v/ v neutralizačných pozíciách nepodlieha znelostnej neutralizácii a správa sa ako ostatné sonóry, pre ktoré je vlastnosť vokálnosti (V) vlastnosťou porovnávacieho základu, preto sa nemôže meniť na neznelý protiklad. S tým súvisí aj naša druhá pripomienka, keďže konsonant /v/ je sonóra, ktorá v neutralizačných pozíciách nepodlieha zmene v na f, nemožno ju zaraďovať do množiny konsonantov tvoriacich znelostnú koreláciu.

Pre spisovnú rusínčinu platí teda zákonitosť, podľa ktorej konsonant /v/ nikdy nemôže tvoriť znelostný protiklad so šumovým konsonantom /f/. Spoluhláska /f/ má v spisovnej rusínčine status neznelého nepárového konsonantu, ktorý patrí k okrajovým, periférnym hláskam a ktorý sa vyskytuje v slovách cudzieho pôvodu, v citoslovciach a onomatopojach. Podobný stav je aj v susedných východoslovenských (zemplínskych, sotáckych a užských) nárečiach, v ukrajinčine a bieloruštine. Ak k tomu pridáme aj spisovnú slovenčinu a stredoslovenské nárečia, v ktorých hláska /v/[u'] má status sonóry iba v pozícii na konci slabiky (napr. stav [stau'], pravda [prau''da], kavka [kau''ka]), areál výskytu sonóry /v/ je pomerne rozsiahly. Historicky je to podmienené tým, že v uvedených jazykoch a dialektach sa zachovalo pôvodné bialabiálne /w/ [u'], ktoré nepodľahlo zmene na pernozubné /v/ ako napríklad v poľštine, češtine, v západnej časti rusínskych nárečí na Slovensku a v lemkovských nárečiach v juhovýchodnom Poľsku, v západnej časti východoslovenských nárečí (v spišských a šarišských dialektach) a v zápa-

doslovenských nárečiach.⁵

3.3. Šumové konsonanty sa v spisovnej rusínčine delia na základe dištinktívneho príznaku **+znelosť/-znelosť Vc - Vc°** (angl. voice) na **znelé a neznelé**. Vlastnosť **+znelosť (Vc)** je vlastnosťou korelačného príznaku a je neutralizovateľná. Znelé a neznelé šumové spoluhlásky tvoria **znelostnú koreláciu**, ktorá pozostáva z 11 dvojíc: **/p - b, t - d, t' - d', s - z, s' - z', š - ž, c - dz, c' - dz', č - dž, k - g, ch - h/**.⁶ Fonéma **/f/** je nepárová neznelá. V dôsledku presunu fonémy **/v/** medzi sonóry a fonémy **/f/** medzi nepárové neznelé, ktorý sme zdôvodnili z fonologického hľadiska a ktorý navrhujeme v našom opise, sa znížil počet konsonantov tvoriacich znelostnú koreláciu z pôvodného počtu dvanásť na jedenásť. Aj v spisovnej ukrajinčine šumové konsonanty tvoria znelostnú koreláciu pozostávajúcu z 11 dvojíc a fonéma **/f/** sa hodnotí ako nepárová neznelá. Súvisí to s tým, že v ukrajinčine má fonéma **/v/** status sonóry, ktorá nepodlieha neutralizácii, a hláska **/f/** sa vyskytuje iba v slovách cudzieho pôvodu, resp. v slovách onomatopoického pôvodu.

Pre spisovnú ukrajinčinu na rozdiel od spisovnej rusínčiny platia pri znelostnej neutralizácii isté obmedzenia, z ktorých najznámejšie je zachovávanie vlastnosti znelosti v pozícii na konci slova a v pozícii na konci slabiky pred neznelou. Podľa N. I. То́с'кеј „Збереження дзвінкості приголосних перед наступними глухими становить унікальну фонетичну особливість української мови.“⁷

3.4. Ako sme uviedli, spoluhláskový systém spisovnej slovenčiny je menej rozvinutý než konsonantický systém rusínčiny a celkove obsahuje 27 konsonantov. Z toho desať dvojíc tvorí znelostnú koreláciu **/p - b, t - d, t' - d', k - g, f - v, s - z, š - ž, c - dz, č - dž, ch - h/**, pre ktoré je fonologicky relevantná dištinktívna vlastnosť **+znelosť/-znelosť (Vc-Vc°)**. Množinu sonór tvorí sedem konsonantov **/m, n - ň, l - l', r, j/**. Fonéma **/v/** je na prechode medzi šumovými konsonantmi a sonórami. V pozícii na konci slabiky alebo na konci slova sa **/v/** realizuje ako neslabičné **[u']**, čiže nepodlieha neutralizácii, kým v pozícii na začiatku slabiky pred neznelou podlieha zmene na **/f/**, napr: kavka **[kau'ka]**, vstať **[fstat']**, povstať **[pofstat']**, v tieni **[f'tí'eňi]**. Podľa J. Sabola spoluhláska **/v/** spája v sebe vlastnosti frikatívy (ako šumového konsonantu) a sonóry (1981, s. 117-118). Dvojica **/v - f/** sa v spisovnej slovenčine zaraďuje do znelostnej korelácie, nepatrí však do centra korelácie, ale na jej perifériu.

3.4.1. Z konfrontačného opisu konsonantického systému v spisovnej rusínčine, ukrajinčine a slovenčine vyplýva, že pre slovenské konsonanty je fonologicky relevantná iba vlastnosť znelosti - neznelosti, kým vlastnosť palatálnosti - nepalatálnosti nie. Historicky je to podmienené tým, že spisovná slovenčina (spolu so spisovnou češtinou) patria k tým slovanským jazykom, v ktorých v 14.-15. stor. zanikla konsonantická mäkkostná korelácia a v súčasnosti sa zachovali iba jej zvyšky, ktoré však boli fonologicky prehodnotené na nové typy protikladov. (Porov. 3.1.2.). V spisovnej rusínčine podobne ako v ukrajinčine (v ruštine, bieloruštine, hornej lužickej srbčine, dolnej lužickej srbčine a poľštine), v ktorých sa zachovala konsonantická mäkkostná korelácia, sú fonologicky relevantné dve vlastnosti: znelosť - neznelosť a palatálnosť - nepalatálnosť.

3.4.2. V konsonantickom systéme karpatskej rusínčiny sa vyskytuje pomerne zložitý systém sykaviiek pozostávajúci z troch radov, ktorý je známy aj z ukrajinčiny a bieloruštiny. Sykavky **/s - s', z - z', c - c', dz - dz'/** sú súčasťou konsonan-

tickej mäkkostnej korelácie vo všetkých troch jazykoch. Kompaktné (zadodasnové) sykavky **/š, ž, č, dž/** sú nepárové tvrdé v ukrajinčine a bieloruštine. V karpatskej rusínčine na Slovensku sa rad rozštiepil na dve časti: (1) úžinové sykavky **/š, ž/** majú status nepárových tvrdých konsonantov ako v ukrajinčine a bieloruštine a (2) polozáverové **/č', dž'/** sú nepárové mäkké konsonanty. Podobný stav je v konsonantickom systéme spisovnej ruštiny, v ktorej sú sykavky **/š, ž/** nepárové tvrdé a sykavka **/č'/** nepárová mäkká spoluhláska. V spisovnej slovenčine sa vyskytujú iba dva rady sykaviiek: predodasnové **/s, z, c, dz/** s fonologickou vlastnosťou difúznosti (artikulujú sa v prednej časti ústnej dutiny) a zadodasnové **/š, ž, č, dž/** s fonologickou vlastnosťou nedifúznosti (kompaktnosti), ktoré sa artikulujú v zadnej časti ústnej dutiny. V ruštine, ako je známe, sa nevyskytujú polozáverové znelé **/dz, dz', dž'/**. Ich prítomnosť v bieloruštine, ukrajinčine a rusínčine možno hodnotiť ako výsledok jazykových kontaktov s poľštinou (bieloruština a ukrajinčina) a slovenčinou (ukrajinčina a rusínčina).

4.1. V texte predkladáme opis typologicky relevantných javov na fonologickej rovine súčasnej spisovnej rusínčiny v širšom slovanskom kontexte. Táto téma je veľmi aktuálna a úplne nová, pretože rusínčina patrí k spisovným slovanským mikrojazykom, ktorá bola kodifikovaná v roku 1995 na základe východorusínskych nárečí rozprestierajúcich sa na východnom okraji severovýchodného Slovenska. Keďže rusínčina sa nachádza na západoslovansko-východoslovanskom jazykovom pomedzí, vyskytujú sa v jej systéme viaceré príbuzné javy, ktoré ju na jednej strane zbližujú so slovenčinou a poľštinou a na druhej strane ju odlišujú od ukrajinčiny, s ktorou je geneticky spätá.

Spisovná rusínčina a ukrajinčina patria ku krajnému konsonantickému typu, čiže k jazykom s rozvinutým konsonantizmom a jednoduchým vokalizmom. Rusínčina sa spolu s ukrajinčinou zaraďuje na základe celkového počtu konsonantov (32) na spodný okraj krajného konsonantického typu, pretože pre fonologické systémy oboch jazykov je charakteristická tendencia k obmedzovaniu konsonantickej mäkkostnej korelácie. Táto tendencia bola motivovaná zánikom mäkkých perníc **/p', b', m', v', f/** a nerozlišovaním tvrdostno-mäkkostných protikladov v artikulačnom rade perníc. V dôsledku toho je počet konsonantov v rusínčine a ukrajinčine nižší než napríklad v bieloruštine (39) a ruštine (37), ktoré sa vyskytujú na hornom okraji krajného konsonantického typu.

Ako nám ukázal výskum fonologického výskumu spisovnej poľštiny, v posledných dvoch desaťročiach nastala prestavba v systéme konsonantov aj v tomto západoslovanskom jazyku, čo bolo motivované rozkladom pôvodných mäkkých perníc na spoluhláskové skupiny v dôsledku asynchrónnej výslovnosti. Podobný jav sledujeme aj v rusínčine a ukrajinčine, ktoré sú s poľštinou v bezprostrednom jazykovom kontakte. Aj spisovná poľština patrí k tým jazykom, pre ktoré je charakteristická tendencia k obmedzovaniu konsonantickej mäkkostnej korelácie ako hlavného atribútu krajného konsonantického typu. Poľština sa počtom konsonantov (31) ocitla na poslednom mieste v poradí jazykov krajného konsonantického typu.

Rusínčina predstavuje monotonický typ jazyka s dynamickým prízvukom, ktorého hlavnou zložkou je sila. V porovnaní so slovenčinou má pomerne jednoduchý vokálny systém (7 V 13,30%)

a pomerne rozvinutý konsonantizmus (32 K, 82,05%). Slovenčina je monotonický jazyk s voľnou kvantitou, ktorej funkčné využitie je obmedzené platnosťou rytmického zákona. V slovenčine sa vyskytuje vyšší počet vokálov než v rusínčine (15 V), ale nižší počet konsonantov (27 K), preto je percentuálne vyjadrenie zastúpenia vokálov a konsonantov vo fonologickom systéme vyrovnannejšie (35,72% V : 64,28 % K).

Rusínčina patrí (spolu ukrajinčinou, bieloruštinou, ruštinou, poľštinou, hornou lužickou srbčinou a dolnou lužickou srbčinou) k jazykom s rozvinutou párovou mäkkosťou spoluhlások, v ktorých sa rozlišujú tvrdé a mäkké protiklady spoluhlások vo väčšine artikulačných radov. V dôsledku toho všetky uvedené jazyky patria ku krajnému konsonantickému typu. V slovenčine sa zachovali iba zvyšky konsonantickej mäkkostnej korelácie, ktorá zanikla v starej slovenčine v 14.-15. stor. Vlastnosť mäkkosti – tvrdosti nie je pre slovenské tvrdé a mäkké dentály fonologicky relevantná, hoci fonetický rozdiel sa zachoval. Slovenčina predstavuje z hľadiska fonologickej typológie prechodný typ medzi krajným konsonantickým typom a krajným vokalickým typom (srbčina, chorvátčina, slovinčina).

LITERATÚRA

- BARTKO, Ladislav. Poznámky k problematike vzťahu etnická identita – jazyk – vierovyznanie (Na materiáli výskumov nárečí Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine). In: *Národ a národnosti na Slovensku v transformujúcej sa spoločnosti – vzťahy a konflikty*. Ed. Š. Šutaj. Prešov: Univerzum, 2005, s. 252-256.
- CZESAK, Artur. Góralski i śląski – mikrojęzyki literackie in statu nascendi? In: *Славянские литературные микроязыки и языковые контакты. – Slavica Tartuensia. VII*. Red. A. D. Дуличенко – С. Густавсон. Тарту: Тартуский университет – Кафедра славянской филологии, 2006, с. 360-385.
- CZESAK, Artur. Współczesne próby tworzenia, opisu i kodyfikacji nowych języków słowiańskich (górnosłowiański, wschodniosłowiański, pudłaška mowa). In: *Slovensko-slovanské jazykové, literárne a kultúrne vzťahy. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Slavistický zborník 6*. Ved. red. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Filozofická fakulta, 2007, s. 246-258.
- DEJNA, Karol. *Dialekty polskie*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973. 283 s. + 70 map.
- DOBROVSKÝ, Josef. *Podrobná mluvnice jazyka českého v redakcích z roku 1809 a 1819*. Praha: V generální komisi nakladatelství Melantrich, 1940. 993 s.
- DOBROVSKÝ, Josef. *Dějiny české řeči a literatury*. Z něm. originálu Geschichte der Böhmischen Sprache und Literatur (1792) přeložil, k vydání připravil a úvodní studii napsal Dr. Benjamín Jedlička. Praha: Československý spisovatel, 1951. 191 s.
- DOBROVSKÝ, Josef. *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*. Prag, 1822.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia. *Kapitoly zo slavistiky. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Monografia 27*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2001. 187 s.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia. *Kapitoly zo slavistiky. II. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Monografia 95*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Filozofická fakulta, 2008. 312 s.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia. Fonologický systém hornej lužickej srbčiny a dolnej lužickej srbčiny z typologického hľadiska v širšom (západo)slovanskom kontexte. In: *Slavica Slovaca*, 45, 2010, s. 115-123.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia. Fonologický systém spisovnej češtiny z typologického hľadiska v širšom slovanskom kontexte. In: *Slavica Slovaca*, 47, 2012, s. 3-18.
- ДУЛИЧЕНКО, Александр Дмитриевич. *Славянские литературные микроязыки. Вопросы формирования и развития*. Таллин: Валгус, 1981.
- ДУЛИЧЕНКО, Александр Дмитриевич et al. *Славянские литературные микроязыки. Образцы текстов. Т. I-II*. Tartu 2003-2004.
- ДУЛИЧЕНКО, Александр Дмитриевич. Современное славянское языкознание и славянские литературные микроязыки. In: *Славянские литературные микроязыки и языковые контакты. – Slavica Tartuensia. VII*. Red. A. D. Дуличенко – С. Густавсон. Тарту: Тартуский университет – Кафедра славянской филологии, 2006, с. 22-46.
- HORÁLEK, Karel. *Úvod do studia slovanských jazyků*. Praha: Československá akademie věd, 1962. 535 s.
- ISACENKO, Alexander Vasilievich. Versuch einer Typologie der slawischen Sprachen. In: *Linguistica Slovaca*, I, 1939 – 1940, s. 64 – 76.
- ИСАЧЕНКО, Александр Васильевич. Опыт типологического анализа славянских языков. In: *Новое в лингвистике. III. Ингвистике. III*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1963, с. 106 – 121.
- JAKOBSON, Roman. Ueber die phonologische Sprachbünde. In: *Travaux du Cercle linguistique de Prague*, 4, 1931, s. 232-238.
- КОПОРОВА, Кветослава. Орфоэпична характеристика русинського мови на межі виходославянських і западославянських лінгво-культурних контактів (З основних принципів русинської мовності). Дипломна робота. Prešov: Prešovská univerzita

v Prešove – Filozofická fakulta, 2012. 119 s.

- КОСТРУБА, Петро Петрович – ПРОКОПОВА, Лариса Іванівна et al. *Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика*. За ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1969. 435 стор.
- KRÁL, Ābel – SABOL, Ján. *Fonetika a fonológia*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989. 390 s.
- ЛАТТА, Василь. О классификации украинских говоров. In: *Наукові записки. 8-9*. Культурний союз українських трудящих у ЧССР. Гол. ред. М. Новак. Пряшів: 1979 – 1981, стор. 119-130.
- ЛАТТА, Василь. *Атлас українських говорів Східної Словаччини*. Видання перше. Наукове і картографічне доопрацювання та упорядкування. З. Ганудель – І. Ріпка – М. Сополіга. Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво – Відділ української літератури в Пряшеві, 1991. 552 стор.
- МЕДЕШИ, Гелена – ФЕЙСА, Михайло. Войводянські Руснаці: Стан і перспективи розвитку у культурі, мові та освіті. In: *Studium Carpato-Ruthenorum 2012. Штудії з карпаторусиністики*. Ед. К. Копорова. Пряшів: Пряшівська універзіта в Пряшеві – Інститут русинського мови і культури, 2012, с. 19-42.
- MISTRÍK, Jozef et al. *Encyklopédia jazykovedy*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1933. 515 s.
- ПАНЬКЕВИЧ, Иван. З морфології говору села Завадки на південнім Спиші на Словаччині. In: *Šborník Matice slovenskej*. 15. Turč. Sv. Martin: Matica slovenská, 1937, s. 48-53.
- ONDRUŠ, Šimon – SABOL, Ján. *Úvod do štúdia jazykov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1981. 320 s.
- PAULINY, Eugen. *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983. 253 s.
- ПЛІШКОВА, Анна – ЯБУР, Василь. *Сучасний русинський списовний мови (Високошкільські навчальні тексти)*. Пряшів: Пряшівська універзіта в Пряшеві – Інститут русинського мови і культури, 2009. 212 с.
- ПЛІШКОВА, Анна – ЯБУР, Василь. Пряшівська Русь. In: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський мови*. Red. naukowy P. R. Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 2004, s. 147-209.
- POPOWSKA-TABORSKA, Hanna. *Kaszubszczyzna*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1980. 112 s.
- STANISLAV, Ján. Slovník J. Dobrovského. In: *J. Dobrovský 1753 – 1829. Sborník studií k dvoustému výročí narození*. Ved. red. B. Havránek a J. Dolanský. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1953, s. 121-129.
- STIEBER, Zdzisław. *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny. Zeszyt I-VIII*. Łódź: Zakład im. Ossolińskich we Wrocławiu, 1956 – 1964.
- STIEBER, Zdzisław. *Dialekt Łemków. Fonetyka i Fonologia*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1982, s. 7.
- ŠAFÁRIK, Pavol Jozef. *Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí. Spisy Pavla Jozefa Šafárika. Zväzok 1*. (Z nemeckého originálu Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, Budín 1826, preložili, edične pripravili a poznámky napísali doc. Dr. Valéria Betáková, CSc., a PhDr. Rudolf Beták, CSc.). Košice: Vydalo Východoslovenské vydavateľstvo Košice pre Univerzitu Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach v roku, 1992. 416 s.
- ŠTEC, Mikuláš. Konfrontácia slovenčiny s ukrajinčinou. In: *Slovakistické štúdie*. Zost. J. Mistrík. Martin: Matica slovenská, 1985, s. 313.
- ŠTOLC, Jozef. *Slovenská dialektológia*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied Veda, 1994. 179 strán + 37 map.
- ТОЦЬКА, Ніна Іванівна. *Сучасна українська літературна мова*. За редакцією А. П. Грищенка. 2-ге видання. Київ: Вища школа, 1997. 493 стор.
- ВАНЬКО, Юрій. Класифікація і головні знаки карпатських русинських діалектів. In: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський мови*. Red. naukowy P. R. Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 2004, s. 67-85.
- VÍRA, Jozef. Hlásokosloví osturňského hovoru. In: *Šborník Matice slovenskej 8*. Turč. Sv. Martin: Matica slovenská, 1930, s. 69-124.

POZNÁMKY

- 1 ПЛІШКОВА, Анна – ЯБУР, Василь. *Сучасний русинський списовний мови (Високошкільські навчальні тексти)*. Пряшів: Пряшівська універзіта в Пряшеві – Інститут русинського мови і культури, 2009, с.19-20.
- 2 КОСТРУБА, Петро Петрович – ПРОКОПОВА, Лариса Іванівна. *Сучасна українська мова. Вступ. Фонетика*. За ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1969, стор. 259.
- 3 Porov. DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia. *Kapitoly zo slavistiky. II*, c. d., 2008, s. 136, 155.
- 4 Porov. J. Sabol, c. d., 1981, s. 101.
- 5 DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia. *Kapitoly zo slavistiky. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Monografia 27*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2001, s. 67-69. J. Dudášová, c. d., 2008, s. 139-140, 160-161.
- 6 Vo vysokoškolskej učebnici *Сучасний русинський списовний мови* (2009, s. 12) sa uvádza, že v spisovnej rusínčine znelostná korelácia pozostáva z 12 dvojíc. Na rozdiel od nás autori učebnice A. Plišková a V. Jabur zaraďujú do znelostnej korelácie aj dvojicu /v – f/. Podobného názoru je aj K. Koporová, ktorá vo svojej dizertačnej práci *Орфоэпична характеристика русинського мови на межі виходославянських і западославянських лінгво-культурних контактів (З основних принципів русинської мовності)* (2012) pokladá konsonanty /v – f/ za korelačnú dvojicu, hoci tiež zdôrazňuje, že v pozícii na konci slova fonéma /v/ nepodlieha znelostnej neutralizácii. Ako sme už uviedli, rozdiel medzi našim a ich prístupom je v hodnotení fonologického statusu konsonantu /v/. Kým my pokladáme fonému /v/ za sonóru, autori učebnice pokladajú /v/ za šumový konsonant (porov. 3.2.). Domnievame sa, že k hodnoteniu miesta fonému /v/ v konsonantickom systéme spisovnej rusínčiny sa treba vrátiť, lebo ide o veľmi zaujímavú otázku súvisiacu so zachovaním pôv. bialabálneho w v jednej časti slovanských jazykov a jeho zmenou na pernozubné /v/ v druhej časti slovanských jazykov, ktoré v neutralizačných pozíciách podlieha zmene na /f/.
- 7 Н. І. Тоцька. *Сучасна українська літературна мова*, c. d., 1997, s. 60.

Сёгоручное Національне Сято Русинув Мадярщини одбыло ся 24. мая у майглавнуй и майкраснуй у державі Базілиці Сятого Штефана. Нараз уповіме, же атмосфера была величественнов и правдиво сяточнов. Жаль, же у новинці йсе не мож передати на папірэві, айбо стовкы Русинув з цілуй Мадярщини и многочиселні гості стали свідками сята, доймы од котрого, віруеме, надовго ся лишать у їх сердцях. Ключовым событієм стала Благодарственна Сята Літургія, котру откончив Преосвященный и Преподобный **отець Філіп Кочіш**, Єпископ Гайдудорогськый Грекокатолицькый Єпархії. Неперадаваему и особу атмосферу Службы Божуй на церьковно-славянськым языкови, ги и приняту у наших храмах, пудпоровали нараз онь три хоры: Мужськый Хор Сятого Єфрема пуд веденём нашого познатого дірігента Томаша Бубнова, Столичный Змішаний Хор (руководитель Золтан Сабов) и Будаёршський Камерный Хор Сятого Митра (руководитель Крістіна Кіш Ватаманьне).

Михал КАПРАЛЬ

Богужаль, як єм уже писав, не можеме передати у новинці вшытко, што ся діяло у Базілиці Сятого Штефана 24. мая, айбу ту поміщаєме бесіду національного посланика Русинув у Парламенті **Віры Гіріц**:

„Сёго рока Вседержавное Русинське Самосправованя празнує свуй 15-ручный юбілей од свого основаня. Днешнєе сято короновало културні и матеріалні цінности достоянія, сотворені за послідній період русинськым сполством Мадярщини. Первое русинське самосправованя было основано 1999. рока, первый собур вубрав председателём Габора Гаттінгера, пуд веденём котрого сполность заложила фундамент днешнєго діятельства. Успіхы послідніх рокув указали, же Вседержавное Русинське Самосправованя 2003. рока прийняло мудрое рішення, наколи вуголосили русинське обновленя. Ги вічну памнять хорониме тоту минуто, наколи стувкы Русинув из слызами у вочох співали русинський гімн у парадным дворови Пейчського Універзітета пуд час торжественного отвореня меморіалнуй таблы нашому академікови Антоніови Годинкови.

За послідні два з половинок роки отцюзняное русинське сосполство из ентузіазмом и нигда небывалым числом притомных сятковало традиційні сята: організовані Обществом Русинув/Рутенув Мадярщини (председатель: Янош Кожнянський) у Шарошпотокови и Борші честованя памняти Ференца Раковці ІІ., Русинські Національні Сята у Гёдёлё, Мішколц-Гёрембёлі и Нїредьгазі, торжественное вручення премії Антонія Годинки, а также сято Малуь Богородиці, організованое Столичным Русинськым Національным Самосправованём (председатель: Олга Сілцер-Лікович). Раді сьме, же єпископ Гайдудорогськый Єпархії Др. Філіп Кочіш и єпископ Мішколцського Апостолського Егзархата Др. Атаназ Орос проявляють ку грекокатолицькый русинськый общині Мадярщини отцювський позур и давають мудрі настановы, котрі помагавуть розвоєви и змуцнёваню нашуй сполности, нашуй зєдинености и захраненю традицій.

Важным событієм у жывоті нашого сполства був ХІ. Світовый Конгрес Русинув, котрый сьме тримали у Піліш-сенткересті, а у організації, проведеню и фінансованю котрого фундаментально зучастнило ся ВРС.

Уже не єден рук пуд організаціїєв Столичного Русинського Національного Самосправованя проводить ся Русинський Молодежный Умільський Табор у Балатонфёлдварі, а пуд організаціїєв РНС Будапешт-Ліпотвароша у Балатонсепезді и другый рук у Шайовпалфалі – Русинський Табор Захраненя Традицій.

Реалізовало ся вжек давно откладованое поладжованя стріхы, внуторній ремонт и обновеня інтер'єра резиденції ВРС на улиці Дёрмот у Будапешті.

Офіційні дані списаня обывательства 2011. рока указали

позітивный резултат, зато же число особ, котрі зголосили ся Русинами вуросло на **186%!** 2001. рока Русинами зголошило ся 2079 чоловік, а 2011. – 3882.

Єдным з майважных событієв посліднєго періода стало вуграня конкурсного гранта А-11/1-2012-2014. из фонда Европськый Унії у керетох державнуй програмы пудпорованя (ТАМОР-3.4.1.) на суму 141 міліона форінтув, котру розділять межи собов Вседержавное Грецьке, Вседержавное Полське и Вседержавное Русинське Самосправованя, а также Общеобразовательна Школа Мучонського Културного Центра Ласлова Каласа и Мучонське Самосправованя. Часть ВРС составлять 47 міліонув форінтув. Написаня и выданя русинськоязычных учебникув є про нашу сполность історичным моментом.

Сосполна інформаційна новинка Русинув Мадярщини „Русинський Світ” 2013. рока празновала свуй 10-ручный юбілей. За минулый період новинка домогла ся вузнаня межи національных масмедій Мадярщини и зайняла важное місто у обективным інформованю нашуй сполности, дозераню материнського языка и захраненю традицій. Вызнанём десятиручного діятельства новинки „Русинський Світ” стала Націонална Премія 2013. рока од премера Мадярщини Віктора Орбана.

19. марца у Сарваші був торжественно отвореный Русинський Научно-Ізглядовательный Інститут у составі Высшуй Школы Ференца Галя, котрый своїм многобучным діятельством фунгує, ги майважна изглядовательна інституція мадарськый русиністики.

Ведно з празнувучым свуй 15-ручный юбілей Вседержавным Русинськым Самосправованём, 10-ручный юбілей од основаня празнувуть Премія Антонія Годинки, Русинська Бібліотека и Русинська Музейна Експозиція.

Од имени русинськый сполности довольте ми подяковати єпіскопови о. Філіпу Кочішу за незабываему літургію, а также Мужському Хорови Сятого Єфрема и руководителёви Томашови Бубнову, Столичному Змішаному Хорови и єго руководителёви Золтанови Сабову, Будаёршському Камерному Хорови Сятого Митра и руководителёви Крістіні Кіш Ватаманьне за музычні выступы високого уровня, котрі глубоко и доймавучо кинули наші душі. Од имени сяткувучого грекокатолицького русинського сполства хочу вусловити благодарность протонотарію каноніку Дёрдєви Шел и вшыткым робутникум Базілікы Сятого Штефана за благотворное діятельство в успішном проведеню сятуь Службы Божуй. На конець, айбо не у послідній шор дякуву председателёви Столичного Русинського Національного Самосправованя Олзі Сілцер-Лікович і ї помучникум за приємну атмосферу на праздничным фуршеті.

ИЩЕ ДВА ДРУЖТВА У ПРОТОКОЛУ ЗА ОЧУВАНЕ РУСКОГО ЯЗЫКА

Културно-просвітне дружтво „Драген Колесар“ зоз Бачинцох и Руски културни центр зоз Нового Саду приступели гу Протоколу за очуванє (позн. ред.: **захрану**) руского языка, а приступніци до тей групації позбераней коло идеї очуваня руского языка и национального идентитета пондзелок у Новим Садзе подписали председатель КПД „Драген Колесар“ Владимир Джуња и председатель Управного одбору РКЦ Александар Човс. Попри преширеня Протокола, хтори тераз у членстве ма осем дружтва и здруженя войводинских Руснацох, на солидно нащивеней трибини хтору у новосадским РКЦ організовала Руска матка представене нове число ей глашніка „Руснак“, а тиж бешедоване о наступних виберанкох за Национални совет Руснацох (26. октобра). Руска матка ма намиру висц на виберанки, найскорей на заєдніцкей лістини ведно з даєдними, або и шицкими дружтвами подписніками Протокола. Медзитим, заменік председателя Рускей матки Миломир Шайтош, хтори и председатель Матки – Дружтва Руснацох Нового Саду-Войводини, окреме надпомнул же Протокол насампредз формовани коло очуваня языка и традиції, односно култури у найширшим значеню, так же не ма мандат за политични активносци як цо формованє виберанковей лістини. То значи же його подписніки и попри тим же дзеля заєднічки вредносци, не обовязни участвовац на лістини Матки, понеже предвиберанкове здружованє не у директней вязи з Протоколом. Але, кед же будзе формоване партнерство и на виберанковим уровню, регуловане будзе з окремними подписами медзи заинтересованима дружтвами и організаціями.

Председатель Рускей матки Дюра Папуґа потолко-

вал намиру тей організації же би формовала виберанкову лістину, з намиру же би робота национального совиту була врацена до законского рамка и служби очуваня национального интереса Руснацох. Як приклад „викроку у погришним напране“ актуального зволаня Национального совиту Руснацох, Папуґа ознова апострофовал подписованє медзирегионального Спорозумєня о сотрудніцтве медзи АП Войводину и Закарпатску обласцу України, о хторим Матка ма становиско же окреме у обласци образования и видавательства фаворизує не-руски интерес, та спомнуте Спорозумєнє, як ше виражел председатель Рускей матки, „лебо треба оправиц, лебо зваліц“.

Попри узвичаєней, оштрей критики способу на яки урядово руски медії провадза активносци Рускей матки, ей портпарол професор др Михайло Фейса вокраци представел даскельо чечуци и будуци медзинародни проекти Матки у обласци видавательства, просвити и етнографії, хтори по його словох за Руснацох капитално значни, а недосц су познати и попровадзени у нашої явносци. Насампредз слово о друкованю зборніка руских колядох зоз шицких наших просторох, як и проекту кодификованя русинских народних облєчивох. Фейса тиж наявел пририхтованє заєдніцкого учебніка руского языка хтори будзе приподобени заєдніцом у шицких державох дзе жию Руснаци, а о тих проектах мож читац у новим, 15. по шоре числу „Руснака“, хтори друковани дзекуючи финансийней помощи хтору по проекту додзелєло Министерства култури и явного информованя.

(Опубліковане в ориґіналі – войводиньскім варіанті русиньского языка.)

М. А. Сашо САБАДОШ

„ГЕВТИ ДРУГИ“ НОВИНКИ (З нагоди 80-рочніци од виходзєня першого числа „ЗАРІ“)

„Заря“ остала синонимне мєно за новинки хтори читала меншинска група Руснацох. Иснує аж и прешвєченє же прихильніки „заряшкоґо“ руху були у найвєкшей мири хлопи. Окрем „Зарі“, „Рускей правди“ и „Рускей зарі“ у тим периодзе виходзєли і „Руски народни календар Заря“, як пандан „Рускому календару“ РНПН, як и „Православни вистник“.

Дня 22. априла 1934. року зявєло ше перше число тижньовніка „Заря“, новинкох хтори були гнашнік Културно-просвітнього союзу югославянских Русинох (КПСЮР) основаного предходного, 1933. року у Старим Вербаше. З тима двома подїями першираз ше зявєла організована опозиция доминантному Рускому народному просвіт-

ному дружтву (РНДП) у рускей заєдніци медзिवойнової Югославії.

ПЕРШИ ВДЕРЕНЯ „РУСКОГО БАТОґА“

Медзитим, кус вєцей як децению скорей пришло до першей манифєстациї незадовольства зоз доминацию грекокатолицкого священства знука РНПД, хтора на одредзєни способ и була логична, понеже священство наисце представляло прешвєчлїву вєкшину медзи школованима Руснацами того часу. Заш лєм, початком 1922. року Мойсей Мудри и др Александер Сакач обявєли єден памфлет хтори мал амбицию прероснуц до новинкох, перших медзи Руснацами у Бачкей и Сриме. Тот ше

памфлет волає „Руски батоґ“. Цикави факт же „Батоґ“ друковани зоз сербску кирилку бо, по словох його авторох, сербска друкарня була єдина кирилкова друкарня хтора им була доступна. Сам „Руски батоґ“ гутори о антикатоліцких и проправославних становискох своїх авторох, але ту представени и одредзени предклади як цо то приводженє „билих“ емигрантох з Русиї за учительох до руских валалох и подобне. Гоч амбиції прероснуца до новинох були цалком ясни, „Руски батоґ“ ше застановел лем на тим чишлє. Медзитим, шлїд „Руского батоґа“ остал досц глібоки, так же прихильніки КПСЮР и „Зарї“ децению познейше на бокох „Руских новинох“ були означовани як „батогашє“. По зявйованє КПСЮР и „Зарї“ можеме обачиц лем два „акції“ против РНПД. Перша вязана за антиклерикални тексти др Александра Сакача и керестурского учителя Нестора Тимка у сербских новинох „Застава“ (глашніку владающей Народней радикалней странки) зоз 1922. року, а друга вязана за проправославну діялносц Дюрдьовчана з местом перебуваня у Новим Садзе Андрия Губаша преїґ леткох у хторих ше директно зражовал з грекокатоліцким священством.

ЦЕПЛО-ЖИМНИ „ЗАРІ“

Перши председатель КПСЮР и редактор „Зарї“ бул млади и енерґични лікар на новосадскей железніцкей станіци др Милутин Губаш, син гореспомнутого Андрия Губаша. Платформа КПСЮР и „Зарї“ була базована на чувстве припадносци гу велькорускей нації и панславистичних принципах, а прихильносц гу югославянским власцом була обачліва як у „Руских новинох“ хтори тиж були прорежимски, а у „Зарї“ тиж так була обачліва и просербска ориєнтация. Познейше ше зявйовали и одредзени тексти зоз социялну ноту хтори бешедовали о роботніцких и парастских правах, але вони були далеко од социялистичних. Аж и тексти у хторих ше потримує републиканцох у Шпанскей гражданскей войны ясно гуторя же то так лем пре антикатоліцку ориєнтацию шпанских републиканцох. Тедишні уплїв „Зарї“, у рускей заєдніци не бул превельки, але го не треба ані игноровац. По єдним полицийним звиту зоз 1933. року, прихильносц гу КПСЮР виноши коло петнац проценти припаднікох

рускей заєдніци. У других полицийних звитох тиж обачліве же тедишні власци баржей потримовали КПСЮР як РНПД. Шесце тей організації заш лем було досц пременліве.

Штрєдом 1935. року КПСЮР пременєл мєно до Културно-национални союз югославянских Русинох (КНСЮР), а „Заря“, хтора и так не виходзела порядне, престала виходзиц початком 1936. року, виројтне пре недостаток средствох. Нови председатель КНСЮР и редактор обновених новинох, тєраз под мєном „Русска правда“, бул ище єден

лікар др Йоан Шарик. После лем двох числох, новини пременєли мєно до „Русска заря“, а редактор бул правнік Николай (Микола) Олеяр. У тих хвилькох моґол обачиц вельки уплїв Николая (Миколи) Горняка, новинара и културно-просвитного роботніка прорусийскей и проправославней ориєнтации зоз тедишней Чехословацкей (нешкайшей восточней Словацкей). „Русску зарю“ як редактор 1937. року превжал Евґений М. Кочиш, тедишні секретар КНСЮР, познейше познати руски писатель и старши брат велького русского писателя, филолога и просвитного роботніка Миколи М. Кочиша, хтори „Русску зарю“, воздел по єй остатне число з конца 1940. року. З архивней документации и непорядного виходзєня мож вивєсц заключєнє же озбиљни финансийни проблеми проваздєли тоту организацию и єй глашнік.

НАШЛІДСТВО „ЗАРІ“

Гоч ше мєно мєняло, „Заря“ даяк остала синонимне мєно за новинки хтори читала меншинска група Руснацох. Иснє аж и прєшвєченє же прихильніки „заряшского“ руху були у найвєкшей мири хлопи, а же жени по валалох топєли тоти новини до пєца, „бо були процив паноцох“.

Окрем „Зарї“, „Русскей правди“ и „Русскей зарї“ у тим периодзе виходзєли и „Русски народни калєндар Заря“, як пандан „Рускому калєндару“ РНПД, як и „Православни вистник“, часопис религийного змисту хтори ушорйовал православни священїк родом з Руского Керестура, Янко Виславски. Шицки тоти виданя вєдно з „Руским батоґом“ ше вяжу за такволану „заряшску“ лебо „батогашку“ ориєнтацию при Руснацох, хтора после Другей шветовой войны часто представляна як „напредна“ и прихильна гу роботніцкому руху, углавним пре анґажман даєдних членох КНСЮР под час войны. Медзитим, прорежимски тексти у „Зарї“ и єй нашлїдніцох демантую таки твєрдзєня.

(Опубликовано в оригіналі – войводиньскім
варіанті русиньського языка.)

Мы нелем вызначна часть Великой Моравы, але і центр Европы

В минулім році ся часто споминав у світських, але главно в церковных інштитуціях і періодіках юбілей 1 150 років од приходу св. Кіріла і Мефодія на Велику Мораву. У звязи з тым ся обявили матеріалы, котры суть повязаны з історію Словаків і Русинів, респ. Славянів, Словенів.

Світовий палеонтолог Піер де Шарден, порівнюючі камінны настрої, дішов к результату, же вшыткы індоевпопскы племена пришли до Европы ведно на зачатку doby камінной. В новшій літературі, наприклад у монографії *Давновіка Европа* автора Віктора Тімуры ся пише: „... на основі многих генетичных бадань было становлено, же в скелетных остатках ся находят гены, котры потверджують істу континуіту вывоу жытелів теперішній Словакії... То не є гіпотеза, але доказ, же в наших генах суть сліды наших предків, котры на території сучасной Словакії, але і в середній Европі, жыли уж перед дакількама тісяч роками і їх зачатки сягають до старобронзовых культур (2 300 – 1 900 р. перед Хрістом)“. Приход Славянів у 5. – 7. сторочу з Припять (Білорусія), як ся офіціално уводить, був лем посліднів волнов стігваня ся народів. При тій нагоді рад бы єм споманув публікацію *Словаці і Словены* од автора Ціріла Громніка, котрый ся на Словенів, предків Словаків, позерать дость нетрадічно.

Першым знамым народом перед нашыма предками были Келты. Они зачали вжывати желізний плуг, вжывали млинкы на молотя зерна, гучарський круг і т. д.

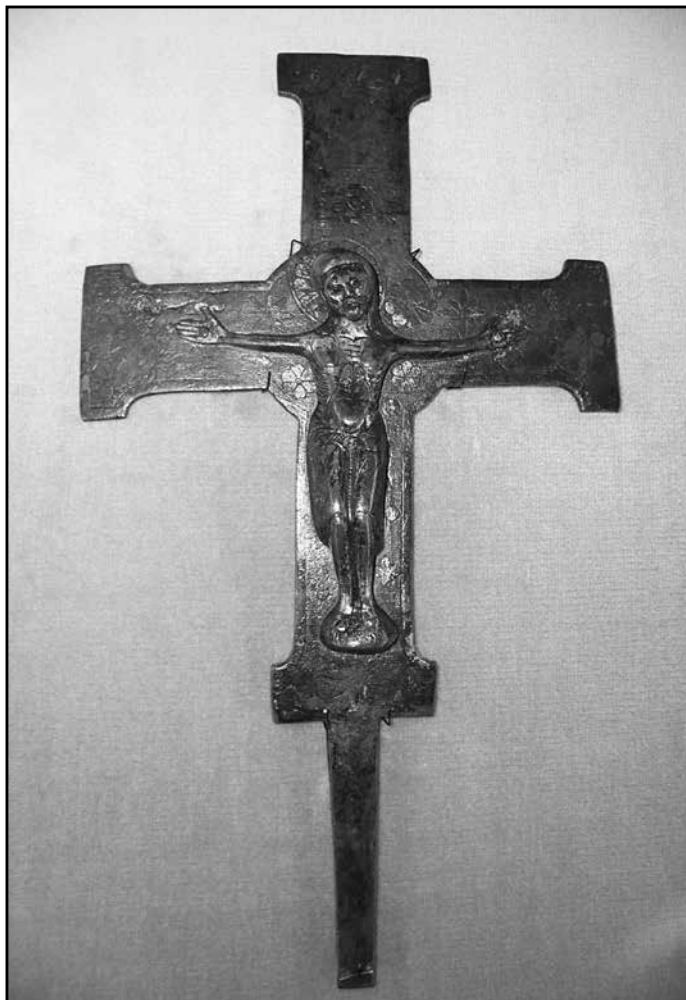
Добры природны условія нашого регіону, северной части Паноньской рівнины, были передусловієм перманентного засеління скоро од зачатку екзистенції чоловіка в тій часті. Розвой польногосподарьского выужываня северной части Паноньской рівнины проходив подобно, як в остатніх частях Европы. По уступі леду створюють ся условія про польногосподарьскы работы.

Од передісторічного періоду на даній території ся вычеряло много етнік і культур. Векшына з них тот регіон охабила або сплынула з пізнішыма переселенцями і, окрема археологічных находок ці дакотрых топографічных назв, не зістали по них ниякы памятки. Поступне заселёваня споманутого регіону, ці уж во векшых волнах, або меншых групах, продовжовало в історічным періоді, о чім свідчать окрема археологічных і писмовы документи. Неменше важным проблемом суть вопросы взникну і смерованя европской цивілізації. Од взникну аграрной цивілізації на території теперішній Словакії (5. – 6. тісячроча перед Хрістом) мож доказати континуіту розвою северокарпатської області як інтегральной часті середньоевропейского простору аж до кінця правіку. Доказы о наших предках нам приносять автентічны авторы – Греки. Тоты познали наших предків під

меном Вінідеї, Венды. А нелем то, римський Тацитус у своїй роботі *Германія* о тім споминає в році 70 а по нім у своїй роботі александрийський історик Клавдіос Птолемайос перед роком 130 то потверджує у своїй феноменалній роботі *Велика Германія*. Там стоїть чорне на білім, же славянські племена суть розложены од Віслы (над Карпатами і Судетами) аж по кінць Лабе і Ріна. Од Ріна у смері на Регенсбург, на Лінц і Венецію а од той лінії на север жыють славянські племена. Северозападный Балкан (Ілірікум) заселяли тыж. Назвы Германія у Тацита і Велика Германія у Птолемея не говорять о німецьких (тевтонських) племенах, але о Славянах як сусідах Римской імперії. „Germanus“ мать у латиньскім языку значіня: близкий, приятельський, сусідський і політично – федеративный. Тоты значіня завели Римляне в половині 2. стороча намісто терміну „варвары“. Здасть ся, же нашы історіци ся веце інтересовали о грецьку культуру, як о нашу. Выслідкы сістематічных бадань словацькых археологів довели познати новы, дотеперь незнамы культуры (лужаньска, лажняньска, нїтряньска, культура Бродзаны – Нїтра, луданицька, борелазьска, бошацька, культура выходословацькых могыл...) подля місця найджія, і суть акцептованы европсков науков і приносять обявны знаня. Маме ай словацьку Трою – Шураны – Нїтряньський градок і словацькы Мікены – Спішський Штвырткок. Тоты локаліты належать к найстаршым правікым містам в середньоевропейскім оточіню і не мають адекватну паралелу.

На живот тогдышніх жытелів (скоро аж до зачатку 18. стороча) впливали природны условія у векшій мірі, як виробны скушености. В комплексі условій про виробу є на єднім з першых місць клімат, котрый ся од днешніх часів одлишовав высшов теплотов і частішыма дожджами, котры способлёвали заплавы на ярь і восени. В близкості рік дарило ся господаріню на околишніх землях в надморській вышці 100 – 200 м. Вызначне місце в польногосподарській роботі добыли жытелі той території уж перед великоморавскыма рольниками, збогаченыма скушеностями романізованых центровых груп россятых по Панонії.

Область Панонії, а главно територія Выходословацькой рівнины, респ. Міджібродя, мать шпеціфічны условія, котры мало де мож найти на території днешній Словакії, може ай в середній Европі. Споману ходем то, же є ту 22 культурных археологічных верств. Подля пелёвых ці палінологічных аналіз орне польногосподарство ся ту розвивало уж од половины 5. тісячроча перед Хрістом. На релативно малій території стрічають ся рікы Латоріця, Уг, Лаборець, Топля, Ондава з дость великым поведём. Перед гідромеліорачныма управами, в часі заплавы, то была затоплена територія створюча єдно озеро, де ся воды змішовали з окремых

• **Бронзовий позолочений хрест із розп'ятым Христом** – корпус з археологічної локаліти Гереспе близько Великого Каменця, недалеко Кралёвого Хлмца, котрий був на минулорічній виставці Зачатки христіанства на Словачії у Базіліці св. Емерама в Нітрі.

поводь. Польногосподарська výroба на Потісію мать высше 7-тісячну історію, а тота територія знала ужывити своїх жытелів. Розвой але не є прямолінійный, по выразных піднесінях наслідовали періоди упадка. Прічіны суть різны, але незаперечным фактом є, же кліматічны условія спомалюють, або ускорюють історічны процеси.

Наша култура, але і христіанська релігія, котры Славяне узнавали, є много страшого датуму, як ся уводить в учебниках. Зачатки евангелізації мож датувати к місіям св. Павла і ёго наслідникам – пропагаторам слова Божого. Єдным із них є і апостол Андронік, котрый ся споминать в Біблії (Писма св. Павла Римлянам 15,7): „... поздравляйте Андроніка і Юнія, моїх соплемянників, котры суть знамениты міджі апостолами, котры іщі передо мнов были в Хрісті...“, котры пришли до країны зо значным ступнєм розвинутой културы, главно польногосподарской. Св. Павел в писмі Римлянам (Рим. 15, 19) споминать, же од Ілії (часть Далмації і Панонії) аж по Єрусалим, всягды проголошовав Хрістове кралёвство. Подля дакотрых історіків, окрем Андроніка, в Панонії діяв і учів і св. Павел, котрого к нам послав римський єпіскоп Петеравол. Далшым апостолом зо сімдесятёх був Карп, котрый подобно як Андронік спроваджав

св. Павла на місіях. Быв установленый за єпіскупа в Берії, Трації. За цїсаря Нера був Жыдами забитый. **Апостол Андронік є поважованный за першого учителя славянських народів, пришов аж на Мораву**, ... і апостол Павел ту учів, тадь ту є Ілірік, в котрім був і тогды там жыли Славяне ... Проф. Штефан Шмалік уводить двох першых місіонарів, котрых нам послав римський єпіскоп Петер перед роком 50 (Сіріус і Ювентіус). Нечудо, же о 800 років пізніше Моравяне ся дожадовали пропушчїня архієпіскупа Мефодія од Німців з аргументом „... тадь нашы праотцёве прияли віру од св. Петра ...“

Границя Римской імперії од року 40 перед Хрістом до року коло 400 вела по Дунай, пізніше границя ся змінила і пересунула о дакілько сто кілометрів южніше, а з нёв упали і церковны парохії і єпіскопства. Суть писомны документи о екзистенції єпіскопств. Церковный історік Павлус Оросіус о церковнім сеймі в Римі з років 251 – 153 уводить: „До Рима пришов єпіскоп з Відня, Брігетія (днесь Комаром над Дунаєм), з міста Карніс (днесь Дунабогдані в Мадярьску), з Барбаріка пришли двое єпіскопы, еден з Агрії (Ягер при Мішколцу) і Зуборы (Нітра)“.

Римскы войска в найсевернішій части імперії мали таборы за границёв на території Барбаріка. Брігетіо мало за Дунаєм табор Келемантія при селі Патінці, котрый обгосподарёвав єпіскоп Сукцесус. Дакотры єпіскопства в тім часі ся перестіговали до іншых міст, але є фактом, же не vznikали новы, але лем стары обновлєвали своє діятельство на уж екзистуючых, респ. зникнутых подля актуальных условій. Наприклад, Брігетіо мало продовжїня свого діятельства в Остригомї.

Подля археологічных находок найстаршым містом, де жыли хрістіане, був военський табор в Іжі коло Комарна. Нашли ся ту мінцы з Хрістовым монограмом, котры вырабляли уж хрістіанскы цїсарі. Першыма довше тырваючіма хрістіанскама місіонарями были ірськы і шкотьскы монахы, котры были незавіслы од єпіскопів. По сїноді в році 796 баворьскы священници ведно з франьскыма, але ай з Волохами (з Італії) шырили хрістіанство в Панонії на север од Дунаю. Владарі усвідомлєвали собі тяжкосты при шыріню хрістіаньской віры, а они были повязаны з неовладанём языка. Жадость словеньского владаря Ростислава в році 861 о посланю славянських місіонарів была адресована до Царіграду, жадосты такого характеру перед тым были посланы і до Рима к папови Николаєви І. Тот акт ся став великов релігійнов і културнов подієв князя Ростислава.

Уводить ся, же Кіріл і Мефодій на Велику Мораву пришли через Іжу при Комарні. Проф. Лацко, але і далшы історіци твердят, же пришли або через булгарьску імперію, або тісно попри ній, попри Тісі, котра творила границі, і продовжовали в пути і вступили на Велику Мораву через выходну Словачію, врановске вельможество. Ту были привітаны цілов процесіов священників, учителей і вояками. Делегація несла зо собов і остаткы св. Клімента, котры были уложены до новозбудованой капліці. Ту, в

области Вранова, в Товарнянській котлині, зачали шырты хрістіанство. В Товарнім была похрещена і оддана шляхтічна і vznikли ту і першы парохії. Подля дакотрых животописців Мефодія є фактом, же ся солуньскы віроучітелі не стрітили з князем Коцелєм на зачатку своєї місії. Аж одты їх місіяна путь продовжовала до центра Великой Моравы.

Приход св. Кіріла і Мефодія і їх великой процесії учеників на Мораву і їх там перебування почас 40 місяців (863 – 867) завершыли ся схвалінєм місії і богослужбных книг у Римі. Ту была положена основа славянської культури і літературы, котры ся поступно розвивали, хоць в окремых народах тот розвой ішов різними путями. Ту є доказ, же при створєнаню европской культуры не помагали лем великы етніки і народы, к великым подіям в політичній історії выразно припомогли і малы народы, котрых культура ся зачала в тихости монастирів і пустынь. В припадї св. Кіріла і Мефодія як інструмент інкультурації служыло створїня глагольского писма. Солуньскы братя зато правом ся поважають за основателів славянської культуры і літературы. Місія проходила в єдности з царіградьсков церквов, з котрой были посланы, як і з римским престолом, котрый їх діло схвалив і потвердив. Їх місія дочасно припомогла створїню єдности на концілі в Царіграді в роках 879 – 880. З того погляду они суть прикладами і покровителями в екуменічнім намаганю братських церквей – западной і выходной.

По Кіріловій смерті путуючій Мефодій заставив ся в Блатнограді. Князь Коцель в році 869 выслав го к папови римскому і в писмі жадав го, жебы Мефодія установив за єпископа. Пропоновав обновити Паноньске єпископство, котре мало свій зачаток за діятельства апостольского ученика св. Андроніка. Папа Гадріан II. обновив старый центр Сірмію-Срим (Сримска Митровиця у Сербії) і Мефодія высвятив за єпископа. Росшырив єго вплив нелем на Панонію, але і на вшыткы славянскы племена северно од Дуная і булов „Gloria in altissimis Deo“ дав о тім знати князям Ростиславови, Святополкови і Коцелєви.

В писмі припоминає: „... мы наповнены троїтов радостєв, кідь сьме перевірили і высвятити Мефодія і з єго учениками, вирішили сьме го послати, сына нашого, жебы перекал книги до вашого языка в розсягу цілого церковного порядку і зо Святых службов, службов з хрещінєм ... може правовірно высвітлєвати Святе писмо, абы ся вірници легше научили Божы приказаня, буде то святе і благоречене Богом і нами, і цілов апостольсков церквов. Заховайме але єдину традицію, жебы ся при Службі Божій читали евангелії найперше по римскы-латиньскы, а потім по славянскы, абы ся выповнило слово книг: Хвалити будуть пана вшыткы

народы... вшыткы будуть говорити о великих ділах Божых різними языками, як їх повірив Дух святой... кібы дакотрый з ваших учітелів одвертав ся од правды к блудам і насмілив ся вас розгнівати, жебы ганив книги вашого народа, ний є вышмареный нелем од евхаристії, але і з Церквы... “ Так славностно уділив привілежії, котры дотогды были поволены лем в языку грецьким, гебрійским і латиньским, а старославянський язык ся став четвертым богослужбным языком в западній церквы, од тогды ся ніч подобне не стало аж до 20. стороча. Римський єпископ, папа установив благореченого Мефодія за архієпископа на престол Андроніка, апостола паноньской области. Мефодій в своїм діятельстві зажив много противенств од франьскых єпископів і священників, котры ся противили правій вірі подля блудного учіня Регора Діалога.

В році 880 папа Ян VIII. тиж схвалив старославянську літургію і потвердив Мефодія у функції архієпископа а подля желаня Святополка прияв Велику Мораву під покровительство Рима і высвятив швабского бенедіктіна за єпископа новоствореного або обновленого єпископства в Нітрі, з котрым сполупраца была проблематічна. Дакотры авторы усуджують, же почас навщівы Візантії в роках 881– 882 за єпископа дав высвятити Горазда, котрого Мефодій перед смертєв установив за свого заступцю.

Св. Мефодій по vyslobоджіню з франьского арешту в році 873 аж до своєї смерті в році 885 формовав групу своїх учнів, вдяка котрым Великоморавска церквов здолала кризу, котра по єго одході до вічності не зникла. Так істо єднако важны суть свідчїня о місіонарським діятельстві Моравы, котра по паді великоморавской імперії в році 907 докінця ся росшырила на окраєвы части бывшой імперії о краї польскы – Вісланьско, Закарпатя, Червену і Києвску Русь. На западі почас Святополковой влады припала імперії теріторія Чех, лужицькых Сербів і на юговыході єго міць сягала аж до северозападной Румунії.

Кідь Угры зніщили Велику Мораву, оселили ся в ей центрі аж до року 1351 – 1352. (Екзистовали дві Моравы, Вышня Морава з центром у Белеграді, і Нижня Морава з центром Белеграді-Белеграді. Міджі нима была Панонія з центром у Столічнім Белеграді.) О локалізації центрів не має достаток вірогодных аргументів. Центры вельможів, але і єпископств, ся пересували, звичайно до добрі забезпеченых кріпостей.

Угорьскы кралі были аж до вымертя Арпадовых і наступу Анжуовых у році 1301 хованы в Секешфегеварі-Столічнім Белеграді, аж в роках 1351 – 1352 краль Людовіт I. переніс свій центр до Будина, пізніше спойнєм возникнув сучасный Будапешт і зробив го главным містом Угорьска.

(Переклад зо словацького языка до русиньского словацького варіанту зробив: А. З.)

КУЛЬТУРНО-ХРІСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС выдавать Русин і Народны новинки (6х гоґне, ІСО: 17079748). Предплатне 10 евр. Адреса редакції: Rusín, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мґр. Александер Зозуляк, редакторка: ПґДр. Кветослава Копорова, ПґД., языкова редакторка: доц. ПґДр. Анна Плїшкова, ПґД. Рєґістрацны чїсла: ISSN 1339-5483, EV 328/08, МІС 49 589. Адреса на интернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: rusyn@stonline.sk. Выдане в октобрі 2014 р.

• Новодоба ікона учітелів писма і вірозовістователів Славянів – св. Кіріла і Мефодія.

Institute of Rusyn Language and Culture at Prešov University
is inviting you to

STUDIUM CARPATHO-RUTHENORUM 2015

6th International Summer School of Rusyn Language and Culture
Prešov University, Slovakia

June 7 - 27, 2015

Courses in Rusyn Language, Carpatho-Rusyn History
and Ethnography taught in English and Rusyn

Instructors:

Dr. Kvetoslava Kororová (Prešov University)
Marek Gai (External Faculty in the Institute for Rusyn Language
and Culture, Prešov University)
Professor Dr. Paul Robert Magocsi (University of Toronto)
Dr. Valerii Padiak (Center of Carpatho-Rusyn Studies, Uzhhorod)
Associate Professor Dr. Patricia A. Krafcik (The Evergreen State College)
Professor Dr. Mykola Mušynka (External Faculty in the Institute for
Rusyn Language and Culture, Prešov University)

Further information and application:

<http://www.unipo.sk/pracoviska/urjk/1/LS6>
<http://www.c-rs.org>

Deadline: March 1, 2015

• Поэзанка на 6. Мѣжнароднулітню школу русиньского языка і кул-
туры на Пряшівській університеті в Пряшіві (Словакія) – Studium Carpatho-
Ruthenorum 2015, на котрій будуть улітати: Пед. М. Коророва, Пед.,
Мігр. М. Гай, проф. Др. П. Р. Магочій, Мігр. В. Падіак, к. н., проф. Др. П.
А. Крафчик, проф. Пед. М. Мушинка, др. н.